

Eğitim Sisteminde Mülteciler: Türk ve Mülteci Öğrenci Görüşleri *

Filiz Zayimoğlu Öztürk ¹

Öz

Türkiye’de eğitim alanındaki en önemli konulardan biri, son dönemde mülteci sayısının hızla artması sonucu mülteci eğitimi olmuştur. Bu araştırmanın amacı, Türkiye’de mültecilere yönelik verilen eğitimin mülteci ve Türk öğrencilerin görüşlerine göre incelenmesidir. Araştırmanın temel varsayımı, mülteci öğrencilerin akademik süreçlere etkin katılımlarının sağlanması ve okul sosyal ortamında kabul görmeleri için özelliklerinin, yaşadıkları deneyimlerin bilinmesi ve akranlarının mültecilere yönelik tutum ve davranışlarının incelenmesi gerektiği şeklindedir. Nitel araştırma yöntemlerinden biri olan fenomenoloji deseninin kullanıldığı araştırmanın katılımcılarını 2017-2018 eğitim-öğretim yılında Ordu ili Altınordu ilçesinde bulunan Milli Eğitim Bakanlığına bağlı bir devlet ortaokulunda eğitim öğretim hizmeti alan 50’si Türk 10’u mülteci olmak üzere toplam 60 öğrenci oluşturmaktadır. Araştırma verileri mülteci öğrencilerden odak grup görüşmesi ile Türk öğrencilerden ise bir ders saati süresince yarı yapılandırılmış görüşme formu ile toplanmıştır. Elde edilen veriler MAXQDA 2020 nitel analiz programına aktararak kodlanmış ve analiz edilmiştir. Araştırma sonucunda mülteci öğrenciler, akranları tarafından kabul görmediklerini, sosyal hayata uyumları konusunda sosyal bilgiler dersinden ziyade sayısal ve Arapça olan derslerin kendilerine katkı sağladığını, öğretmenlerinin kendilerine yaklaşım tarzlarının iyi olduğunu ve yaşadıkları sorunların temelinde ise Türkçe dil yetersizliklerini gördüklerini belirtmişlerdir. Türk öğrenciler ise, mülteciler hakkında genellikle olumsuz düşüncelere sahip olduklarını, öğretmenlerin mülteci olan arkadaşlarına karşı iyi bir yaklaşım sergilediklerini, Sosyal Bilgiler dersinin mültecilerin topluma uyumuna katkı sağlamadığını, okul ve toplum ile ilgili sorunların mülteci öğrencilerden kaynaklandığını belirtmişlerdir. Mültecilerin sosyal kabulü ve akademik başarıları için dil eğitimi başta olmak üzere kültürel uyum ile ilgili eğitimlerin yapılması önerilmektedir.

Anahtar Kelimeler

Mülteci eğitimi
Fenomenoloji
Mülteci görüşleri
Sosyal bilgiler

Makale Hakkında

Gönderim Tarihi: 31.12.2020
Kabul Tarihi: 12.10.2021
Elektronik Yayın Tarihi: 25.10.2021

DOI: 10.15390/EB.2021.10439

* Bu çalışma Ordu Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinatörlüğü tarafından AP-1742 kodu ile desteklenmiştir.

¹ Ordu Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü, Türkiye, filizzayimogluozturk@odu.edu.tr

Giriş

Son dönemde dünyada artan göç olayları nedeniyle göçmen, mülteci, sığınmacı gibi konular eskisinden daha sıklıkla gündeme gelmektedir. 2020 dünya göç raporuna göre son yedi yıldır, Suriye'deki çatışmalar Suriyeli mültecilerin sayısının yaklaşık 6,7 milyona ulaşmasına neden olmuş ve ülkeyi dünyanın en büyük mülteci kaynağı olan ülke konumuna getirmiştir. Afganistan ise neredeyse otuz yıldır devam eden istikrarsızlık ve şiddet nedeniyle 2,7 milyon mülteci sayısı ile dünyadaki en büyük ikinci mülteci kaynağı olan ülke konumuna gelmiştir (International Organization for Migration [IOM], 2020). Çatışma, şiddet ve zulüm sebebiyle zorla yerinden edilen kişilerin sayısı küresel ölçekte sürekli artarken; Türkiye bulunduğu jeopolitik konumu gereği komşu ülkelerde yaşanan iç ve dış karışıklıkların sonucu farklı ülkelere göç almak durumunda kalmakta ve dolayısıyla dünyada en fazla sayıda mülteciye sahip ülke olmaktadır. Türkiye, yaklaşık 3,6 milyon kayıtlı Suriyeli mültecinin yanı sıra 370.000 kadar Iraklı ve Afganlarında aralarında olduğu yabancı uyruklu mültecilere ev sahipliği yapmaktadır (Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği [UNHCR], 2020).

Irak ve Afganistan gibi farklı ülkelerdeki göçmenlere de ev sahipliği yapan Türkiye'de bu göç dalgasıyla birlikte "mülteci ve Suriyeli" kavramları neredeyse birbirinin yerine kullanılabilen bir yapı ortaya çıkarmıştır. Daha sonraki süreçte artarak devam eden bu göç dalgası, mali, politik ve sosyal alanlarda birçok güçlüğün yanında, ülkemize gelen insanların toplumsal uyum problemlerini de beraberinde getirmiştir. Türkiye Cumhuriyeti savaşa bağlı göçün ortaya çıktığı günden itibaren, hiç kimsenin zorla geri gönderilmeyeceğini ve göç edenlerin kamplarda barınma ve diğer temel ihtiyaçlarının giderilmesini öngören bir "açık kapı" politikası uygulamıştır (İhlamur Öner, 2014 aktaran Soylu, Kaysılı ve Sever, 2020). Bu politika ile en fazla Suriyeli sığınmacı kabul eden ülke haline gelen Türkiye, çeşitli göç dalgaları ile gelen bireylere barınma ihtiyacı başta olmak üzere çok sayıda sosyal hizmet sağlamıştır (Erçetin, Açıkalin, Potas, Özdemir ve Doğan, 2018).

"1951 Cenevre Sözleşmesi"nin öngördüğü bazı kısıtlamalar, göç eden Suriye vatandaşlarına mülteci statüsünün verilmesini engellemektedir. Buna göre Türkiye, Avrupa Birliği üyesi olmayan bir ülkeden gelen sığınmacılara ancak geçici koruma statüsü sağlayabilmektedir. Geçici koruma statüsü ile Suriyelilerin "misafir" konumunda (Seydi, 2014) sınırsız süre Türkiye'de kalabilmeleri ve kamplarda bulunanların barınma, gıda, eğitim ve sağlık gibi ihtiyaçlarının karşılanması öngörülmektedir (Gençler, 2020).

Göç İdaresi Genel Müdürlüğü (2020a), 16 Eylül 2020 tarihi itibarıyla geçici barınma merkezinde 59.877, Geçici barınma merkezleri dışında 3.559.041 geçici koruma sahibi Suriyelinin yaşadığını belirtmektedir. Bu kadar kalabalık bir kitlenin varlığı beraberinde entegrasyon konusunu gündeme getirmektedir. Başarılı bir entegrasyon, yaşamın her alanına dahil olmayı gerektirir. Mülteci nüfusunun yarısının çocuk olduğu düşünüldüğünde, mülteci çocukların eğitimi, mültecilerin genel entegrasyonu ve ev sahibi ülkedeki gelecekleri için önemli bir adımdır (Hacıoğlu, 2018). Avrupa'daki göçmenler ve mültecilere yönelik son yıllarda uygulanan eğitim politikaları, mülteci çocukları eğitim sistemlerine hızlı bir şekilde entegre etmek ve mülteci çocukların göç ettikleri ülkenin dilini öğrenmelerine odaklanmaktadır (Bloch ve Hirsch, 2017). Fakat, Avrupa ve Amerika'daki mülteci çocukların eğitim sistemlerine entegrasyonu üzerine yapılan araştırmalar, mülteci çocukları asimile etmeye veya eğitime hızlı bir şekilde entegre etmeye odaklanan eğitim politikalarının kısa ve uzun vadede başarısız olduğunu ve olumsuz sonuçlar verdiğini göstermektedir (Bloch ve Hirsch, 2017; Şimşek, 2018, 2019).

Toplumsal uyumun sağlanmasında eğitimin önemi pek çok çalışmada ele alınmıştır. Bunlar arasında eğitimin toplumsal yapıyı sağlamlaştıran bir çimento olduğu (Kantzara, 2011), eğitim sisteminin toplumsal uyuma önem verip çok kültürlülüğü desteklemesi, göçmenlerle ev sahibi toplumun aynı zeminde buluşmasına yardımcı olması (Shuayb, 2012) gibi işlevlerinin yanında toplumsal uyum için eğitimin çok önemli olduğunu belirtenler (Duman, 2019) de bulunmaktadır.

Yapılan çalışmalar, kapsayıcı eğitimin çeşitlilik ve vatandaşlığa geçiş için iyi bir yaklaşım olduğunu göstermekte (Dolapçioğlu ve Bolat, 2020; Şimşek, 2019) ve mülteci çocukların eğitimine

yönelik sorunların kapsayıcı eğitim ile çözülebileceği iddia edilmektedir (Demirezen ve Akhan, 2016; Pinson ve Arnot, 2007).

Kapsayıcı eğitim fikri ve uygulaması başlangıçta engelli öğrencilerin normal sınıflara entegrasyonu ile ilgili olarak ortaya çıkmıştır (Kiuppis ve Peters, 2014). Fakat günümüzde bu kavram, kültürel ve dilsel olarak farklı öğrenenler de dâhil olmak üzere okul toplulukları içindeki artan çeşitliliği bütünleştirecek şekilde daha geniş bir anlamda kullanılmaktadır (UNESCO, 2009). Dünya çapında mülteci akınının yaşandığı günümüzde, ihtiyaçları ne olursa olsun tüm öğrencilere iyi ve eşit öğrenme fırsatları sağlamayı amaçlayan kapsayıcı eğitimin önemi daha da artmaktadır (Pastoor, 2016).

Ülkemiz devlet okullarındaki mali zorluklar, yapısal zorluklar ve uygun müfredatın olmaması gibi nedenlerle Suriyeli çocukların bir kısmının okula gidememesi (Hos, 2016), tüm öğrencilere eşit eğitim fırsatı sunmak isteyen kapsayıcı eğitimin önüne çıkan engellerdendir. Emin (2016) tarafından yapılan analizde, Suriyeli çocukların yıllara göre eğitim verileri ve okullaşma oranları incelenmiş, 2014-2015 eğitim-öğretim yılında okullaşma oranı %30 seviyesinde iken, bu oran giderek yükseldiği ve 2017-2018 eğitim öğretim yılında %65 seviyelerine ulaştığı tespit edilmiştir. Bu rakamlar halen istenilen seviyede olmamakla beraber, Suriyelilerin eğitim sistemimize ve ülkemize entegrasyonunun sağlanması sürecinde önemli bir gösterge olarak değerlendirilebilir. Suriyeli çocukların okullulaşamama ve kaliteli eğitime erişememe sorununun, onların toplumun kenarlarına doğru itilmesine, gettolaşmasına, radikalleşmesine ve gelecek umutlarının zarar görmesine sebep olacağı belirtilmektedir (Taştan ve Çelik, 2017).

Kitlesel göç hareketinin ilk yıllarda durumun geçici olacağı düşünülerek eğitim hizmeti sadece kamp içindeki Suriyeli çocuklara yönelik verilmiş ve 2014 yılında yayınlanan bir genelge ile Suriyeli mülteci çocuklara sunulacak eğitim hizmetleri ülke çapında güvence altına alınmıştır (Kağnıcı, 2017). Devlet okullarında verilecek olan eğitimle ilgili olarak yayınlanan, “Yabancılarla Yönelik Eğitim Öğretim Hizmetleri” konulu genelge ile Iraklı, Afganistanlı ve Suriyeli çocuklara Türk akranları ile birlikte okuma ve her türlü eğitim hizmetinden faydalanma imkânı tanınmıştır (Emin, 2016). Böylece geçici koruma kapsamındaki mülteci çocuklar devlet okullarına ücretsiz kayıt yaptırma hakkına sahip olmuştur (İnsan Hakları İzleme Örgütü, 2015).

Suriye’deki iç savaşın halen devam etmesi, Suriyeli sığınmacıların büyük bölümünün Türkiye’de kalıcı olacağına işaret etmektedir (Duman, 2019). Bu nedenle toplumsal uyum, eğitimsel içermecilik (kapsayıcılık), kültür ve dil uyumu gibi konulara ağırlık verilmesi gerekmektedir. Çünkü bu bireylerin hangi beceri ve nitelik ile yetişkin hayatına geçiş yapacağı ülkenin geleceği için oldukça önemlidir (Ağdacağ Çelik, 2019).

Mülteci çocukların eğitimi ile ilgili çalışmalarda, mültecilerin eğitim sistemindeki yerine ilişkin öğretmen (Çelik, 2019; Kardeş ve Akman, 2018; Özer, Komşuoğlu ve Ateşok, 2016; Sağlam ve İlksen Kanbur, 2017; Soylu vd., 2020; Şimşir ve Dilmaç, 2018; Zayımoğlu Öztürk, 2018) ve öğrenci (Çetin, Kılcan, Güneş ve Çepni, 2015; Palaz, Çepni ve Kılcan, 2019) görüşleri, öğretim programlarında mültecilik olgusu (Kılcan ve Şimşek, 2020), eğitim sürecine aile katılımı (Bloch ve Hirsch, 2017), çok kültürlü eğitim (Soylu vd., 2020; Timm, 2016) ve kapsayıcı eğitim (Demirezen ve Akhan, 2016; Pinson ve Arnot, 2007, 2010; Taylor ve Kaur-Sidhu, 2012) gibi konuların sorunlar ve çözüm önerileriyle ele alındığı dikkat çekmektedir.

Literatür incelendiğinde; mültecilerin karşılaştığı temel sorunların dil, ırk ve inanç farklılığına bağlı gruplaşma, kültürel uyum, okula erişim, aile ilgisizliği, motivasyon eksikliği, derse ilgisizlik, ülkesinden ayrı olma ve Türkçe bilmemekten dolayı başarısızlık şeklinde sıralandığı görülmektedir (Yiğit, 2015). Mülteci öğrencilerin eğitime erişiminde cinsiyet farklılıklarından (Kubilay, 2020), ekonomik kaygılardan (İnsan Hakları İzleme Örgütü, 2015; Kultas, 2017; Yıldız, 2018), kaynaklı çeşitli engeller bulunduğu görülmektedir. Bu sorunlar içinde mülteci öğrencilerin eğitimleri ile ilgili öğretmenlerin yaşadığı sorunların başında dil sorunu ve uyum sorunu geldiği birçok araştırmada (Ablak, 2020; Akdeniz, 2018; Aslan, 2020; Başar, Akan ve Çiftçi, 2018; Bozkurt, 2018; Çakmak, 2018; Çelik, 2019; Emin, 2018; Emiroğlu, 2018; Ergün, 2018; Güngör ve Şenel, 2018; Karaağaç, 2018; Kardeş ve

Akman, 2018; Özcan, 2018; Özer vd., 2016; Şimşir ve Dilmaç, 2018; Toker Gokce ve Acar, 2018; Uzun ve Bütün, 2016; Zayimoğlu Öztürk, 2018) karşılaşılan ortak bulgudur. Dil ve uyum konusunda karşılaşılan bu sorunlar ayrıca hem sınıfın hem de mültecilerin akademik başarısını olumsuz yönde etkilemektedir (Çiğerci ve Güngör, 2016; Ergün, 2018; Güngör ve Şenel, 2018; Sarıtaş, Şahin ve Çatalbaş, 2016).

Bahsedilen problemlerin önüne geçebilmek için, Suriyeli mültecilerin eğitimi ile ilgili Türkiye’de gerçekleştirilen çalışmalardan birisi de Milli Eğitim Bakanlığı (MEB) ve AB Türkiye Delegasyonu iş birliğiyle yürütülen “Suriyeli Çocukların Türk Eğitim Sistemine Entegrasyonunun Desteklenmesi (PIKTES)” projesidir. Bu proje ile Suriyeli mültecilerin Türkiye’de eğitime erişimlerini kolaylaştırmak ve Suriyeli öğrencilerin Türk eğitim sistemine entegrasyonunu sağlamak amaçlanmıştır (MEB, 2019). PIKTES projesi kapsamında Türkçe ve Arapça dil eğitimleri, eğitim materyali sağlanması, idari personel ve öğretmen eğitimleri ve destek eğitimler gibi çeşitli faaliyetler gerçekleştirilmiştir (Soylu vd., 2020).

Bunların yanı sıra, mültecilerin sosyal hayata uyum süreci açısından yeterli olduklarını (Kariman, 2015), topluma uyum ve entegrasyonlarında eğitimin olumlu katkıları olduğunu (Yıldız, 2018), çocukların Türkçe’yi öğrenmekte zorluk çekmedikleri fakat Türkçe’yi kullanma düzeylerinin az olduğunu belirten çalışmalara da rastlanmıştır (Kılınc, 2014). Bir başka çalışmada ise, geçici eğitim merkezlerinde görev yapan dil öğretmenlerinin karşılaştıkları sorunların genel olarak; dilin fonetik yapısından kaynaklandığı, öğrencinin Suriye’de almış olduğu eğitimi Türk eğitim sistemiyle özdeşleştirmeye çalıştığı, öğrencilerdeki hazırbulunuşluluğun ve duyuşsal boyutun farklı olması ve materyal eksikliklerinin bulunması dil öğretmenlerinin karşılaştığı sorunlar olarak belirtilmiştir (Beyhan, 2018).

Belirtilen sorunların çözüm noktasında ise Türkçe ders saati sayısının artırılmasının faydalı olacağı (Çakmak, 2018); mülteci öğrencilere okulda yürütülen dersleri takip edebilecekleri düzeyde dil eğitimi verilmesi gerektiği (Tosun, Yorulmaz, Tekin ve Yıldız, 2018) şeklinde öneriler getirilmektedir. Ayrıca mülteci eğitiminde öncelikle öğretmenlerin eğitilmesi gerektiğini belirten çok sayıda araştırma da mevcuttur (Katsigianni ve Kaila, 2019; Mogli, Kalbeni ve Stergiou 2020). Bu konuda Mültecilerin bulunduğu okullardaki öğretmenlerin, öğrencilerin eğitim ihtiyaçlarını karşılamak için eğitim alması gerektiği belirtilmektedir (Hos ve Cinarbas, 2018; Zayimoğlu Öztürk, 2018).

Bilim çevrelerinin araştırmalarının yanında, bazı uluslararası ve ulusal kuruluşlar da bu konuda düzenli olarak raporlar yayımlamaktadır (İnsan Hakları İzleme Örgütü, 2015). Bu raporlarda genel olarak, gerçekleştirilmesi gereken eğitsel faaliyetlerin temelinde yatan eğitimin amaçları ve ideolojisi perspektifinden bir değerlendirme yapılmamış, konunun yalnızca istatistiki veya hukuki boyutları üzerinde durulmuştur. Milli Eğitim Bakanlığı verileri incelendiğinde; 2016-2017 eğitim-öğretim yılında Türkiye’de toplam 232.714 yabancı uyruklu öğrencinin eğitim aldığı görülmektedir. Bunlardan Suriye vatandaşları 166.482 kişi ile ilk sırada, Irak vatandaşları 23.971 kişi ile ikinci, Afganistan vatandaşları ise 12.782 kişi ile üçüncü sırada yer almaktadır (Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 2016). Bu öğrenciler içinde en fazla sayıyı Suriyeli öğrenciler oluşturmaktadır.

Türkiye’de yaşayan mültecilerin yaklaşık %27’sinin zorunlu eğitim çağında olduğunu ve okula devam oranlarının da düşük olduğu gerçeği göz önünde bulundurulduğunda, eğitim çok önemli bir mesele olarak görülmektedir. Bu durum mültecilere sunulan eğitim içeriğinin nasıl olması gerektiği konusunu beraberinde getirmektedir. Mültecilere sunulacak eğitim hizmetinin içeriği belirlenirken eğitimin temel amaçları ve Sosyal bilgiler eğitiminin genel amaçları dikkate alınmalıdır. Çünkü bunlar, Türk kültür ve değerlerinin vatandaşlık eğitimi bağlamında bireylere benimsetilmesini içermektedir (Kızıl ve Dönmez, 2017).

Mülteci öğrencilerin Türkiye’ye toplumsal uyumları açısından Sosyal Bilgiler dersinin önemi ortadadır (Baloğlu Uğurlu ve Akdovan, 2019). İçerik anlamında sosyal bilgiler, mültecilerin hak ve sorumluluklarının farkına varmalarına, yaşadıkları topluma uyum sağlamalarına katkı sağlayacak önemli derslerden biridir. Ancak Türkiye’deki Sosyal Bilgiler Öğretim Programında (2018) yer alan göçmen, mülteci, sığınmacı kavramları üzerine yapılan bir araştırma, söz konusu kavramların sosyal

bilgiler müfredatında hiç yer almadığını göstermektedir (Kılcan ve Şimşek, 2020). Sosyal Bilgiler öğretim programında mültecilik konusunun yeri ile ilgili yapılan başka bir analizde, konunun bazı kazanımlarla ilişkili olduğu tespit edilmiştir (Öztürk, 2015). Sosyal Bilgiler dersinin temel felsefesinden olan “etkili vatandaşlık eğitimi” de bu fikri destekler niteliktedir. Bu bağlamda, demokratik bir toplumun vatandaşı olarak bireylerin farklılıklara saygı duymasına ve yaşadığı topluma uyum sağlamasına yardımcı olan sosyal bilgiler dersinin önemi de ön plana çıkmaktadır.

Alan yazın incelendiğinde mültecilerle ilgili yürütülen çalışmaların genellikle Suriyeli mültecilerin yaşadıkları sorunlara odaklanması (Akdeniz, 2018; Aslan, 2020; Başar vd., 2018; Bozkurt, 2018; Çakmak, 2018; Demir, 2020; Emin, 2018; Emiroğlu, 2018; Ergün, 2018; Karaağaç, 2018; Özcan, 2018; Uzun ve Bütün, 2016) mültecilik olgusunun sadece bir millete indirgenmesine sebep olmakta ve yabancı uyruklu öğrenciler üzerine yapılan çalışmaları gölgede bırakmaktadır. Bunun yanında mülteci öğrenci ile akranlarının görüşlerinin incelendiği çalışmalara ise literatürde oldukça az rastlanmakta (Ablak, 2020) ve nicel çalışmalar olduğu dikkat çekmektedir. Bu bağlamda yüzyılımızın sorunu olan kitlesel hareketliğin nitel yaklaşımla ilgili hedef gruplarla derinlemesine incelenmesi sorunun kaynağını tespit etmek için önemli görülmektedir. Çünkü eğitimde yapılması gereken sorunun kaynağını tespit edip aynı sorunların yaşanmasının önüne geçebilmektir. Mülteci öğrencilerin eğitim sisteminde akademik süreçlere etkin katılımlarının sağlanması ve okul sosyal ortamında kabul görmeleri için özelliklerinin, yaşadıkları deneyimlerin bilinmesi ve akranlarının mültecilere yönelik tutum ve görüşlerinin incelenmesi sorunun kaynağını tespit etmek için önemlidir. Bu çalışma ile Ordu ilinde bulunan ortaokullarda verilen eğitimin mülteci ve Türk öğrencilerin gözünden incelenmesi, karşılaşılan eğitim problemlerinin saptanması ve çözüm önerileri getirilmesi amaçlanmaktadır.

Bu amaç doğrultusunda konu daha önceki çalışmalardan farklı bir bakış açısıyla ele alınmaya çalışılmıştır. Meseleyi mülteci öğrenci ve akranları boyutunda nitel bir yaklaşımla irdeleyen herhangi bir çalışmanın yapılmamış olması da, araştırmayı özgün kılmaktadır.

Bu bağlamda “Türkiye’de mültecilere sunulan eğitim-öğretim hizmetine yönelik mülteci ve Türk öğrencilerin görüşleri nasıldır?” araştırmanın temel sorusudur. Bu temel soru çerçevesinde aşağıdaki alt sorulara yanıt aranmıştır:

1. Mülteci öğrencilerin akranlarının ve öğretmenlerinin kendilerine yaklaşım tarzına, okulda aldıkları derslerin topluma entegrasyon süreçlerine katkısına ve eğitim öğretim sürecinde karşılaştıkları sorunlar ve çözüm önerilerine ilişkin görüşleri nasıldır?
2. Türk öğrencilerin mültecilere, “mülteci statüsünde yaşamak zorunda kalma” ihtimaline, bir mülteci ile aynı sınıfta olmaya, öğretmenlerinin mültecilere yaklaşımına, sosyal bilgiler dersinin içeriğine ve mültecilerin toplumsal hayata uyumlarına katkısına, mültecilerle okulda yaşadıkları sorunlara ve çözüm önerilerine ilişkin görüşleri nasıldır?

Yöntem

Araştırmanın modeli

Araştırma amacına ve sorularına uygun olarak bu çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden biri olan fenomenoloji kullanılmıştır. Fenomenoloji, insanların belirli bir fenomen veya kavramla ilgili anlayışlarını, duygularını, bakış açıları ve algılarını ifade etmelerini sağlayan ve bu fenomeni nasıl deneyimlediklerini tanımlamak için kullanılan nitel bir araştırma yöntemidir (Rose, Beeby ve Parker, 1995). Bir grup insanın ortak deneyimlerini vurgulayan fenomenolojinin amacı insanların yaşadıkları deneyimleri anlamaya çalışmaktır (Van Manen, 2007). Belirtilen amaç doğrultusunda katılımcılara genellikle açık uçlu sorular yöneltilerek araştırılan fenomenle ilgili deneyimleri betimlenebilir ve yaygın deneyimleri anlaşılabilir (Creswell, 2020).

Bu noktadan hareketle bu çalışmada ele alınan “Mültecilik” kavramı günlük yaşamda sıklıkla karşılaştığımız ve çevremizde birçok kişiden duyduğumuz bir olgudur. Mültecilik konusunda yapılan çalışmalar da mülteciliğin diğer değişkenlerle ilişkileri (göç, savaş, sosyal dışlanma, toplumsal kabul, farklılıklara saygı vb) hakkında bilgi verebilir. Ancak “mülteci öğrenci” olmak eğitim yaşamında

öğrenciler için ne anlama gelmektedir? Mülteci olmak öğrencileri hem okul hem de özel yaşamlarında nasıl etkilemektedir? Mülteci olan öğrenciler ne tür deneyimler yaşamaktadır? Mülteci öğrencilerle aynı sınıfta olan Türk öğrenciler ne tür deneyimler yaşamaktadır? gibi sorular çerçevesinde fenomenolojik yaklaşımla ele alınan bu araştırma mülteci olmanın ne anlama geldiğine yönelik mülteci öğrencilerin ve Türk öğrencilerin deneyimlerinin özünün ortaya konması amaçlanmaktadır.

Çalışma grubu

Araştırma mülteci öğrenciler ve Türk öğrenciler olmak üzere iki farklı grup ile yürütülmüştür. Bu çalışmada çalışma grubunun belirlenmesinde amaçlı örnekleme yöntemlerinden birisi olan ölçüt örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Amaçlı örnekleme derinlemesine anlama yapmak için kullanılır ve araştırmanın derinleştirilmesi için daha fazla bilgi sağlayan konuların seçimini gerektirir (Patton, 2014). Ölçüt örnekleme araştırmacı tarafından önceden belirlenmiş ölçütleri karşılayan durumların çalışılmasıdır (Yıldırım ve Şimşek, 2013). Göç İdaresi Genel Müdürlüğü verilerine göre ikamet izni ile Türkiye’de bulunan yabancı sayısı 828.958’dir. Bunlardan 116.271’i Irak’lı, 83.479’u Suriyeli ve 40.278’i ise Afganistanlıdır. İkamet izni ile Ordu ilinde 2.015 mülteci ikamet etmektedir (Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 2020b). Bu çalışmada katılımcıların seçiminde esas alınan ölçüt, mülteci öğrenciler için; ortaokulda öğrenim görmek ve en az bir yıldır öğrenci ikamet izni ile Türkiye’de yaşamak olarak belirlenmiştir. Diğer öğrenciler için ise ölçüt; araştırmaya katılan mültecilerin sınıflarında eğitim öğretime devam etmek olarak belirlenmiştir. Aşağıda söz konusu gruplara ilişkin veriler alt başlıklar halinde sunulmuştur.

Mülteci Öğrenciler: Ordu İl Milli Eğitim Müdürlüğünden 23 Ocak 2017 tarihinde alınan verilere göre okul öncesinden ortaöğretimin son sınıfına kadar çeşitli öğretim kademelerinde toplam 549 mülteci öğrenim görmektedir. Söz konusu mülteci sayısının azımsanmayacak derecede olması bu grup üzerinde çalışma yapılması gerekliliğini ortaya koymaktadır. Araştırmanın çalışma grubu mülteci öğrenciler için 2017-2018 eğitim öğretim yılında Ordu ili Altınordu ilçesinde bulunan Milli Eğitim Bakanlığına bağlı bir devlet ortaokulunda eğitim öğretim hizmeti alan 10 mülteci öğrenciden oluşmaktadır. Araştırma örneklemine alınan ortaokul, Ordu ilinde en çok mülteci öğrenciye sahip olması, merkezi bir konumda olması, farklı sosyo-ekonomik düzeylerden öğrencilerin bulunması ve okul yönetiminin araştırmanın yürütülmesindeki kolaylaştırıcı yaklaşımı gibi kriterler göz önünde bulundurularak belirlenmiştir. Çalışma grubunda yer alan katılımcıların özellikleri Tablo 1’de sunulmuştur.

Tablo 1. Mülteci öğrencilerin kişisel ve eğitim süreciyle ilgili bilgiler

Kişisel Bilgiler		f	Eğitim Süreciyle ilgili Bilgiler		f
Cinsiyet	Kız	6	Kendine ait çalışma odası	Var	1
	Erkek	4		Yok	9
Yaş	12	2	Evde yaşayan kişi sayısı	1-3	3
	13	5		4-6	6
	14	3		7-9	1
Geldiği ülke	Suriye	5	Derslerine yardımcı olan birisi	Var	1
	Irak	3		Kısmen var	0
	Afganistan	2		Yok	9
Kaç yıldır Türkiye’de	1-3 Yıl	4	Dil (Türkçe) yeterlik Durumu	Yeterli	0
	4-6 Yıl	5		Kısmen	1
	7-10 Yıl	1		Yetersiz	9
Ülkesini terk etme nedeni	Savaş	8	Mülteci haklarına yönelik eğitim alma durumu	Almış	0
	Diğer	2		Almamış	10
Türkiye’ye kiminle geldi	Aile	7	Türkiye’de vatandaşlık eğitimine ihtiyaç hissetme durumu	Hissediyor	8
	Akraba	2		Kısmen	2
	Aile Dostu	1		Hissetmiyor	0
Toplam		10	Toplam		10

Tablo 1 incelendiğinde mültecilerin çoğunun Suriye’den geldiği, kız öğrenci sayısının fazla olduğu ve çoğunluğun 13 yaşında olduğu görülmektedir. En az 3 yıldır Türkiye’de yaşamalarına rağmen Türkçe dil becerileri anlamında yetersizlikleri hem görüşme esnasında gözlemlenmiş hem de kendileri de dersleri dil yetersizliklerinden anlayamadıklarını belirtmişlerdir. Genellikle kalabalık ailelerde ve küçük evlerde yaşadıkları ayrıca dikkat çekmektedir.

Türk Öğrenciler: Araştırmanın çalışma grubu öğrenciler için 2017-2018 eğitim öğretim yılında Ordu ili Altınordu ilçesinde bulunan Milli Eğitim Bakanlığına bağlı bir devlet ortaokulunda eğitim öğretim hizmeti alan 50 öğrenciden oluşmaktadır. Çalışma grubunda yer alan katılımcıların özellikleri tablo 2’de sunulmuştur.

Tablo 2. Öğrencilere ilişkin kişisel özellikler

Kişisel Bilgiler		f
Cinsiyet	Kız	20
	Erkek	30
Yaş	12 Yaş	2
	13 Yaş	32
	14 Yaş	16
Anne Eğitim Durumu	İlkokul	14
	Ortaokul	13
	Ortaöğretim	20
	Yüksek Öğretim	3
Baba Eğitim Durumu	İlkokul	10
	Ortaokul	15
	Ortaöğretim	20
	Yüksek Öğretim	5
Toplam		50

Tablo 2 incelendiğinde katılımcıların çoğunun erkek ve 13 yaş grubunda olduğu dikkat çekmektedir. Anne ve baba eğitim durumlarına bakıldığında ise üniversite mezunu olan öğrenci sayısının çok az olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Veri toplama araçları

Araştırmada veri toplamak için ilgili alan yazına dayalı olarak araştırmacı tarafından biri mülteci diğeri Türk öğrencilere yönelik, mülteci öğrenci olmanın anlamını ortaya çıkarmak amacıyla, iki ayrı görüşme formu oluşturulmuştur. Yarı-yapılandırılmış görüşmede araştırmacılar genellikle önceden hazırlanmış sorularla oluşturulan çerçeve içinde kalmakta ve sorularını bu şekilde katılımcılara yöneltmektedirler. Çalışma grubunda yer alan her iki katılımcı grubuna yöneltilen sorular belirlenirken uzman görüşüne başvurulmuş ve bu görüşler doğrultusunda sorulara son hali verilmiştir. Daha sonra geliştirilen formlar çalışma grubuna benzer özellikler taşıyan iki mülteci öğrenciyle görüşme yaparak ve üç Türk öğrenciye ise soru formu verilerek uygulanmıştır. Her iki grupta yer alan öğrencilere soruların anlaşılıp anlaşılmadığına yönelik görüşleri sorulmuş varsa önerilerini belirtmeleri istenmiştir. Bu ön uygulama sonucu yapılan bazı değişikliklerle görüşme formlarına son şekli verilmiştir.

Araştırmacı tarafından son şekli verilen veri toplama araçları “Ordu Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Etik Kurulu’nun 20.06.2017 tarih ve 04 sayılı kararı ile ve İl Milli Eğitim Müdürlüğünden resmi izinler alınarak mülteci öğrencilere ve Türk öğrencilere uygulanmıştır.

Mülteci öğrenciler için kullanılan görüşme formu kişisel ve eğitim süreçleriyle ilgili bilgiler ve görüşme soruları olmak üzere iki bölümden oluşmaktadır. Görüşme esnasında öncelikle mülteci öğrencilere kişisel ve eğitim süreçleriyle ilgili geldikleri ülke, ülkemize ne zaman, neden ve kiminle geldikleri, evlerinde yaşayan kişi sayısı ve kimlerle yaşadıkları, kendilerine ait çalışma odalarının olup

olmaması ve derslerine yardımcı olacak kişilerin varlığı, Türkçe okuryazarlık durumlarının okul dersleri için yeterli olma durumu ve mültecilerin haklarına yönelik herhangi bir eğitime katılma durumlarına ilişkin sorulara yer verilmiştir. İkinci bölümde ise; Okuldaki derslerinizden Türkiye’de sosyal hayata uyumunuz noktasında size en çok katkı sağlayan ders hangisidir? Ne tür bilgilerle bu katkıyı sağlar? Örnek veriniz, Sınıf arkadaşlarınızın size yaklaşımını nasıl değerlendiriyorsunuz? Öğretmenlerinizin size karşı yaklaşımını nasıl değerlendiriyorsunuz? Bir mülteci olarak eğitim öğretim sürecinde karşılaştığınız sorunlar nelerdir? Bu sorunlara yönelik çözüm önerileriniz nelerdir? sorularına yer verilmiştir.

Türk öğrenciler için kullanılan görüşme formu da benzer şekilde kişisel bilgiler ve görüşme soruları olmak üzere iki bölümden oluşmaktadır. Kişisel bilgiler bölümünde öğrencilerin yaşı, cinsiyeti, anne ve baba eğitim durumları hakkında sorulara yer verilmiştir. Görüşme soruları ise; mültecilere ilişkin neler bildikleri, siz mülteci olsaydınız size nasıl davranılmasını isterdiniz ve siz nasıl davranışlar sergiliyorsunuz, öğretmenlerinizin mülteci olan arkadaşlarınıza davranışlarını nasıl değerlendiriyorsunuz? Mülteci bir akranıyla aynı sınıfta olmanın senin üzerinde herhangi bir etkisi var mı? Sosyal bilgiler dersinin mültecilerin ülkemize uyumunu sağlamaya katkısı var mı? Sosyal bilgiler ders içeriğine mültecilikle ilgili içerik eklenmesi gerekir mi? Mülteci öğrencilerle sorun yaşıyor musunuz? Söz konusu sorunlara yönelik çözüm önerileriniz neler? şeklindeki sorulardan oluşmaktadır.

Verilerin toplanması

Araştırma kapsamında mülteci öğrenciler için veriler odak grup görüşmesi ile Türk öğrenciler için ise görüşme formu ile toplanmıştır. Verilerin iki farklı çalışma grubundan nasıl toplandığına ilişkin açıklama iki alt başlık halinde aşağıda sunulmuştur.

Mülteci öğrencilerden verilerin toplanması

Araştırmanın bu aşamasında öncelikle mültecilerin eğitim öğretim gördüğü okulun yöneticileriyle görüşülmüş, okulda mülteci öğrencilerin genel oranı ve durumuyla ilgili bilgiler alınmıştır. Okul yönetiminin yönlendirmeleri ile önce bu sınıflarda derse giren sosyal bilgiler öğretmenleriyle iletişime geçilmiş ve araştırma hakkında bilgi verilmiştir. Daha sonra öğretmenlerden ve okul yönetiminden araştırma kapsamında mülteci öğrencilerle görüşme talep edilmiştir. Araştırma verileri toplanmadan önce 6, 7 ve 8. sınıflarda öğrenim gören 23 mülteci öğrenci ile farklı zamanlarda ön görüşme yapılarak araştırma hakkında bilgi verilmiş ve araştırmaya katılmak isteyip istemedikleri önce sözlü olarak sorulmuştur. Ön görüşme yapılan 23 öğrenciden 12 tanesi araştırmaya katılacağını beyan etmiştir. Araştırmaya katılacağını beyan eden mülteci öğrenciler 18 yaşın altında oldukları için aileleriyle de iletişime geçilmiş ve ailelerinden araştırmaya katılım onayı yazılı olarak alınmıştır. Ancak odak grup görüşmesinin yapılacağı gün 2 mülteci öğrenci okula gelmemiştir. Araştırmacının katılımcı grupla ön görüşme yapmasının nedenlerinden biri de tercüman ihtiyacını belirlemektir. Bulgularda M3 koduyla verilen mülteci öğrencinin Türkçe’ye hâkim olması tercüman ihtiyacını ortadan kaldırmıştır. Görüşmeye başlamadan önce görüşmeye katılım konusunda özgür olduğu, diledikleri zaman görüşmeye son verebilecekleri, izin vermeleri halinde görüşmenin ses kayıt cihazı ile kayıt altına alınacağı gibi hususlar hakkında mülteci öğrenciler bilgilendirilmiştir. Araştırmaya gönüllü olarak katılmak isteyen 10 mülteci öğrenci ile odak grup görüşmesi mültecilerin eğitim gördüğü okulda toplantı odasında 90 dakikada tamamlanmıştır. Odak grup görüşmesi yapılmasının nedeni mülteci öğrencilerden sadece ikisinin Türkçeyi etkin olarak kullanabiliyor olmasından kaynaklanmaktadır. Görüşme esnasında anlaşılmayan hususların netleştirilebilmesi için odak grup görüşmesinin sağlıklı bir veri toplama yöntemi olduğu değerlendirilmiştir. Mülteci öğrencilerin bu sorulara verdikleri cevaplar görüşme esnasında yarı yapılandırılmış görüşme formuna araştırmacı tarafından kaydedilmiştir. Mülteci öğrencilere yöneltilmek üzere belirlenen “sosyal bilgiler dersi Türkiye’ye uyum sürecinize katkı sağlıyor mu?” sorusu katılımcılar tarafından anlaşılmadığı için hangi dersin katkısının daha fazla olduğu şeklinde soru değişikliğine gidilmiştir. Dolayısıyla katılımcılara diğer bir soru olan “sosyal bilgiler ders içeriğine hangi konular eklenmeli” şeklinde bir soru da sorulamamıştır. Bu durum Türkçe bilmek kadar anlamak ve yorumlamak noktasında mültecilerin eksikliklerini göstermesi bakımından önemlidir. Araştırmacı tarafından yapılan odak grup görüşmesi katılımcıların onayı

olmadığı için ses kayıt cihazıyla kaydedilmemiştir. Araştırma bulgularının sunumunda katılımcıların kimliklerinin gizlenmesi amacıyla her bir katılımcıya Mülteci 1 (M1)-Mülteci 10 (M10) arasında değişen rumuzlar verilmiştir.

Türk öğrencilerden verilerin toplanması

Verilerin toplanması aşamasında öncelikle görüşmeyi kabul eden Türk öğrencilerin velilerinden araştırmaya katılım onayı yazılı olarak alınmış ve öğrencilerle de karşılıklı olarak gönüllü katılım formları imzalanmıştır. Veriler bir ders saati süresince yarı yapılandırılmış görüşme formunda yer alan sorulara görüşlerini yansıtmasıyla toplanmıştır. Kullanılan görüşme formu kişisel bilgiler ve görüşme soruları olmak üzere iki bölümden oluşmaktadır. Katılımcı sayısı 50 olduğu için her biriyle tek tek mülakat yoluna gidilmemiştir. Araştırma bulgularının sunumunda ise etik hususlar dikkate alınarak katılımcıların korunması ve kimliklerinin gizlenmesi amacıyla her bir katılımcıya Öğrenci 1 (Ö1) ile Öğrenci 50 (Ö50) arasında değişen rumuzlar verilmiştir.

Verilerin analizi

Araştırmada fenomenolojik analiz yöntemi kullanılarak mülteci ve Türk öğrencilerin araştırmanın fenomeni olan mültecilik olgusuna ilişkin deneyimlerinin özüne ulaşmaya çalışılmıştır. Bu amaç doğrultusunda hem mülteci hem de Türk öğrencilere açık uçlu sorular sorulmuştur. Odak grup görüşmesi esnasında mülteci öğrencilerin ifadelerini netleştirmek ve daha derinlemesine veri sağlayabilmek için sonda sorularına da yer verilmiştir. Fenomenolojik analiz süreci “parantezleme, fenomenolojik redüksiyon, imgesel çeşitleme, anlam ve özlerin sentezlenmesi” olmak üzere dört aşamada gerçekleştirilmiştir (Giorgi, 2009). İlk olarak görüşmeler araştırmacı tarafından bilgisayar ortamında yazılı hale dönüştürülmüştür. Görüşme metinlerinin analizini etkilememek için araştırmacı parantezleme yaparak, mülteci ve Türk öğrencilerin deneyimlerine ilişkin kendi düşünce, ön yargı değerlerini bir kenara bırakarak objektif bir tutum sergilemeye çalışmıştır. Mülteci ve Türk öğrencilerin deneyimlerini betimlemek için kullandıkları kendi ifadelerini anlamlarına ve anlamlar arasındaki farklılığa göre sınıflandırarak fenomenolojik redüksiyon yapılmıştır. Katılımcıların kendi ifadelerinde ki gizli anlamları ortaya çıkararak imgesel çeşitleme sürecini gerçekleştirmiş ve son olarak sorulara yönelik görüşlerden hareketle yapısal temalar, kategoriler ve kodlar organize edilerek çözümlenmiş, mülteci öğrenci olma fenomeninin özü ve yapısı betimlenmiştir (Yılmaz ve Şahin, 2016). Veriler MaxQDA 2020 Analytics Pro nitel veri analizi programında çözümlenmiştir. Araştırmada ulaşılan temaların ve kodların geçerliliğini ve güvenilirliğini temin etmek amacıyla çoklu analizci üçgenlemesi yöntemi kullanılmıştır. Bu süreçte tüm veriler sosyal bilgiler eğitimi alanında bir uzman tarafından bağımsız kodlama yapılması sağlanmış ve ardından araştırmacının ve uzmanın kodlama sistemi karşılaştırılmıştır. Bu karşılaştırma sonucunda güvenilirlik değeri yaklaşık %93 olarak hesaplanmıştır. Nitel araştırmada geçerlik, veri çeşitlemesi yapma, çalışma grubunun özelliklerini ayrıntılı olarak açıklama, verileri ayrıntılı olarak rapor etme, verilerden alıntılar yapma gibi çalışmalarla sağlanabilir (Creswell, 2014; Johnson ve Christensen, 2014). Bu nedenle kodların hangi öğrencilerin ifadelerine dayandığı, kod ağı ve kod matrisi, kod ifadelerinin hangi sıklıkla öğrenciler tarafından ifade edildiği görselleştirilerek sunulmuştur. Bu çalışmalara ek olarak bulguların sunumunda verilen kodların açık ve net bir şekilde ifade edilmesi ve doğrudan alıntılarla desteklenmesi yoluyla da çalışmanın geçerliliği ve güvenilirliği arttırılmaya çalışılmıştır. Mülteciler ve Türk öğrenciler için analizler ayrı ayrı yapılmıştır.

Bulgular

Araştırmanın yapısı gereği bulgular ve yorum bölümü araştırmanın çalışma grubu dikkate alınarak iki başlık altında sunulmuştur. İlk başlık mülteci öğrencilerden ve ikinci başlık ise Türk öğrencilerden elde edilen verilerin analizinin sunumu şeklinde yapılandırılmıştır.

Araştırma bulgularında sunulan şekillerin daha iyi okunabilmesi için görsel sembollerin açıklamaları (Zayimoğlu Öztürk, Yaylak ve Öztürk, 2020) Tablo 3'te verilmiştir.

Tablo 3. Veri görselleştirmede kullanılan semboller ve açıklamaları

	Kategorilerin oluşturduğu anlamlı bütünü ifade eden görseldir.		Katılımcıların görüşlerini ifade eden görseldir.
	Kodların bir araya gelerek oluşturduğu yapıları ifade eden görseldir.		Kategori, kod veya alt kodlar arasındaki birlikte oluşmayı (güçlü) ifade eden görseldir.
	Kendi kendine veya alt kodların birleşmesiyle oluşan katılımcı görüşlerini ifade eden görseldir.		Kategori, kod veya alt kodlar arasındaki birlikte oluşmayı (zayıf) ifade eden görseldir.
	Alt kodlara sahip olan kod görselidir.		Alt kodu olan kategori veya kodu ifade eden görseldir.

1. Mülteci öğrencilerin görüşlerine ilişkin bulgular ve yorum

1.1. Akran yaklaşımı

Mültecilere, araştırma kapsamında “Sınıf arkadaşlarınızın size yaklaşımını nasıl değerlendiriyorsunuz?” sorusu yöneltilmiştir. Söz konusu araştırma sorusuna ilişkin katılımcı görüşleri şekil 1’de sunulmuştur.

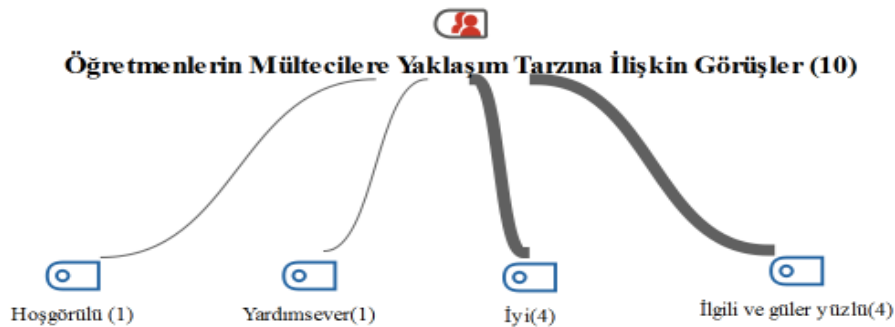
Şekil 1. Akranlarının Kendilerine Yönelik Davranışlarına İlişkin Mülteci Görüşleri

Katılımcı görüşleri incelendiğinde genellikle dışlandıklarını, yalnız bırakılıp ötekileştirildiklerini ve sosyal izolasyona maruz kaldıklarını vurguladıkları dikkat çekmektedir.

Özellikle M2'nin ifade ettiği ‘benim silgimi herkes alabilir ve kullanabilir benim silgim herkesin ama hiç kimseninki benim değil, ben asla alamam’, ‘teneffüslerde herkes arkamızdan konuşuyor ve gidin, defolun diyorlar (M5, M7, M10)’. Hiç kimse bizi hiçbir yere çağırıyor hatta konuşmuyorlar (M1), Ben Afganları ya da Iraklıları tam anlayamadığım için onlarla da konuşmuyorum yalnız kalıyorum ama buna alıştım (M3).

1.2. Öğretmen yaklaşımı

Mültecilere, araştırma kapsamında “Öğretmenlerinizin size karşı yaklaşımını nasıl değerlendiriyorsunuz?” sorusu yöneltilmiştir. Söz konusu soruya ilişkin katılımcı görüşleri şekil 2’de sunulmuştur.

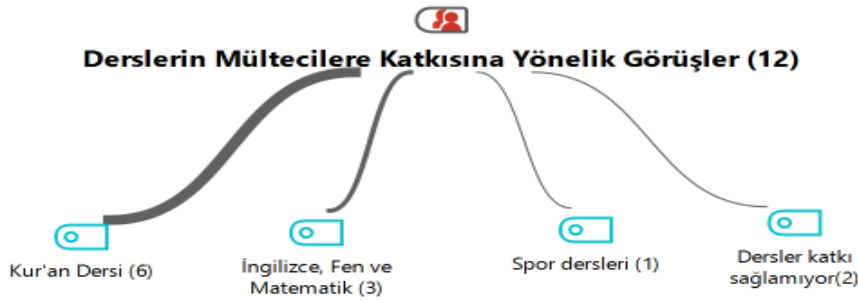

Şekil 2. Öğretmenlerin yaklaşım tarzına ilişkin mülteci görüşleri

Öğretmenlerin kendilerine yaklaşımlarına ilişkin mültecilerin tamamının çok iyi cevabını verdikleri görülmektedir. Mülteciler özellikle kendi ülkeleriyle karşılaştırarak burada eğitimin ve öğretmenlerin çok iyi olduğunu şu örnek ifade ile açıklamaktadır; ‘Suriye’de okulda bir şey bilemezsen hortumla dayak var, burada öğretmenler güler yüzlü ve biz anlayalım diye yavaş yavaş anlatıyorlar (M3, M5, M8).

1.3. Derslerin sosyal hayata uyuma katkısı

Mültecilere, araştırma kapsamında “Okuldaki derslerinizden Türkiye’de sosyal hayata uyumunuz noktasında size en çok katkı sağlayan ders hangisidir? Ne tür bilgilerle bu katkıyı sağlar? Örnek veriniz.” sorusu yöneltilmiştir. İlgili soruya ilişkin katılımcı görüşleri şekil 3’te sunulmuştur.

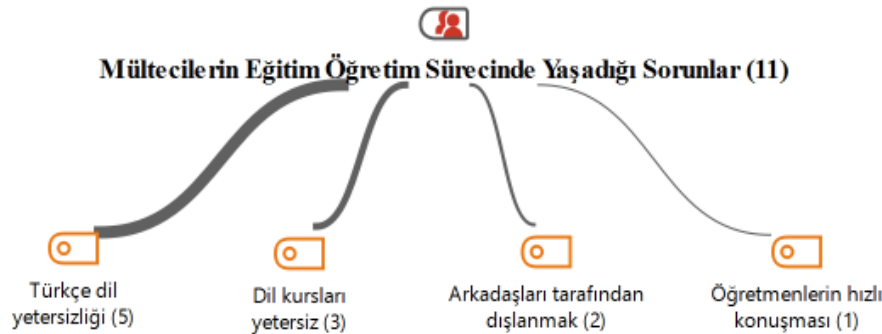

Şekil 3. Derslerin sosyal hayata uyuma katkısına ilişkin mülteci görüşleri

Okulda aldıkları derslerin Türkiye’de sosyal hayata uyumları konusunda katkısına ilişkin katılımcıların çoğunluğunun M2, M4, M6, M8, M9 ve M10 Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi kendi deyimleriyle Kur’an dersi görüşünü belirttikleri görülmüştür. Daha sonra sırasıyla katılımcılar İngilizce, Spor dersleri (M2-Judo), Matematik ve Fen Bilgisi derslerini sıraladıkları dikkat çekmektedir. Bu bulgudan hareketle mültecilerin ülkemize uyumu noktasında en çok katkı sağlaması gereken ders sosyal bilgiler dersi olması gerekirken hiçbir mülteci tarafından dile getirilmemesi çarpıcı bir veri olarak değerlendirilmektedir. Sözel olan derslerin mülteci öğrencilere katkı sağlamamasının nedeni ise katılımcılar tarafından dil becerilerinde ki yetersizlik olarak ifade edilmiştir.

1.4. Eğitim öğretim sürecinde karşılaşılan sorunlar

Mültecilere, araştırma kapsamında “Bir mülteci olarak eğitim öğretim sürecinde karşılaştığınız sorunlar nelerdir?” sorusu yöneltilmiştir. Söz konusu soruya ilişkin katılımcı görüşleri şekil 4’te sunulmuştur.

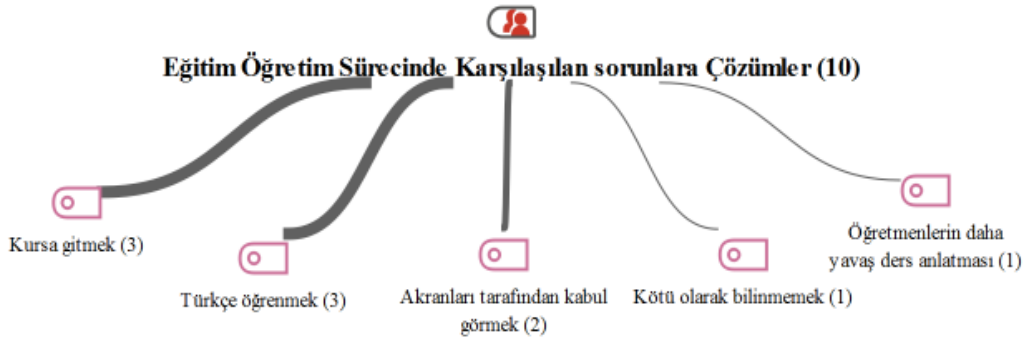
Şekil 4. Eğitim öğretim sürecinde karşılaşılan sorunlara ilişkin mülteci görüşleri

Mülteci öğrenciler sorunlarının temel kaynağının dil yetersizliği olduğunu, aslında ekstra dil kursuna da uzun süre gittiklerini ama verilen dil eğitiminin alfabeyi öğretmenin fazlası olmadığını ve

dolayısıyla katkı sağlamadığını şu ifadelerle anlatmışlardır: ‘iki yıl boyunca Türkçe öğrenmeye çalıştım ama A, B, C başka bir şey yok, konuşamıyor, anlatamıyorum (M3), ben de kursa gittim okulda ama olmadı (M6), Derslerde belki bizi ilgilendiren şeyler anlatılıyordur ama Türkçe bilmediğimiz için anlamıyoruz (M2)’.

1.5. Eğitim öğretim sürecinde karşılaşılan sorunlara çözümler

Mültecilere, araştırma kapsamında “Eğitim öğretim sürecinde yaşadığınız sorunlara ilişkin çözüm önerileriniz nelerdir?” sorusu yöneltilmiştir. Odak grup görüşmesinden elde edilen katılımcı görüşleri şekil 5’te sunulmuştur.

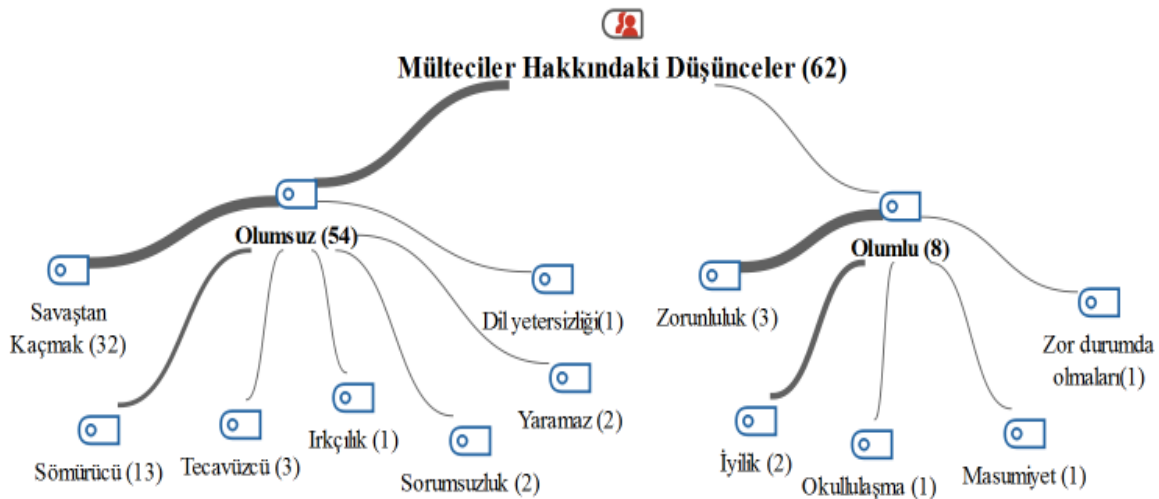
Şekil 5. Eğitim öğretim sürecindeki sorunların çözümüne ilişkin mülteci görüşleri

Mülteci öğrenciler öncelikle Türkçe becerilerini geliştirmenin çok önemli olduğunu etkili bir Türkçe kursu almaları gerektiğini belirttiler, araştırmacı tarafından sorulan sonda sorusu olan ana dilinizde eğitim alsanız daha yararlı olur mu sorusuna ise tamamı hayır yanıtını vermiştir. Gerekçe olarak da kendi dillerine de çok hâkim olmadıkları uzun yıllardır burada oldukları için anadilleriyle de iletişimde zorlandıklarını belirtmişlerdir (M1, M3, M7 ve M9). Sınıf arkadaşlarıyla okul dışında da vakit geçirmek isteyen M5, ‘beni davet etseler onlarla arkadaş olmak isterim’ diyerek dışlanmak istemediğini belirtmiştir.

2. Türk öğrencilerin görüşlerine ilişkin bulgular ve yorum

2.1. Mültecilere yönelik genel görüşler

Araştırma kapsamında katılımcılara yöneltilen ilk soru “Ülkemize gelen mülteciler hakkında neler biliyorsunuz? Açıklayınız.” şeklindedir. Katılımcıların mülteciler hakkındaki genel görüşleri şekil 6’da sunulmuştur.

Şekil 6. Öğrencilerin mültecilere ilişkin genel görüşleri

Şekil 6'da görüldüğü gibi öğrencilerin mülteciler hakkındaki görüşlerinin genel anlamda olumsuz olduğu görülmektedir. Öğrenciler mülteciler hakkındaki düşüncelerini genellikle savaştan kaçtıkları, kendi ülkeleri için savaşmayan kişiler oldukları, ülkemizi sömürdükleri, hazırcı oldukları gibi olumsuz durumlarla ifade ettikleri görülmektedir.

Söz konusu temaya ilişkin olumsuz düşünen öğrenci cevaplarından bazıları şu şekildedir: 'Ülkemize geldiler, tecavüz kavgalar çoğaldı. Dün haberlerde gördüm bir tane kadına 5 Suriyeli tecavüz etmiş. Ülkemizden atmak gerekiyor (Ö2), Kendi ülkeleri için savaşmadığını biliyorum (Ö4), Ülkemize yabancı Suriyeli, Iraklı gelmesini istemiyorum. (Ö16), Çadırlarda lüks bir hayat sürdürdükleri. Ve onlara bazı belki de bize verilen haklar onlara da verilmiştir...(Ö26), Hazırcı oldukları ve bir misafir gibi davranmadıkları... (Ö34)'.

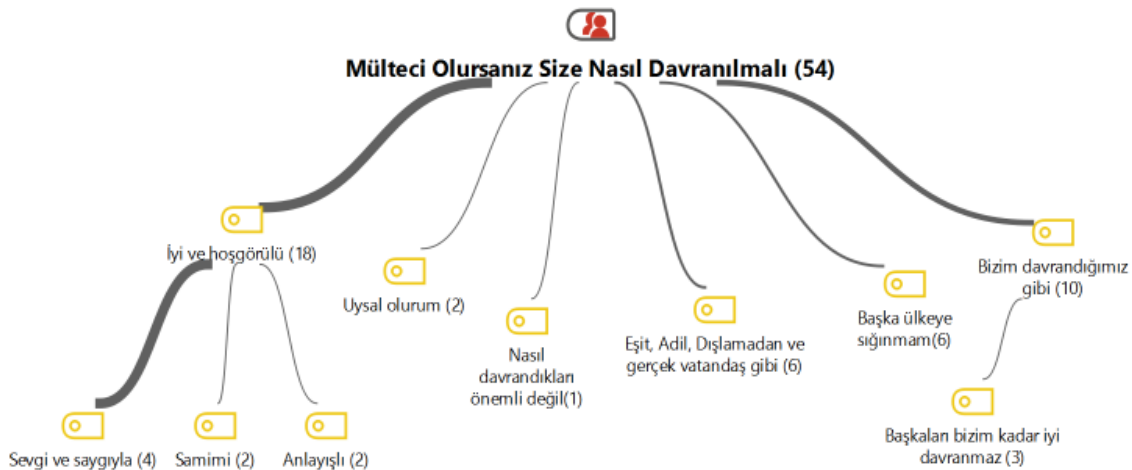
Söz konusu temaya ilişkin olumlu düşünen öğrenci görüşlerinden bazıları şu şekildedir: 'Savaştan çıktıklarını biliyorum ve çok zorlandıklarını...(Ö1), Bazılarının gerçekten yardıma ihtiyacı olan ve dilenenlerini de masum olduğunu düşünüyorum. (Ö8), Bazılarının cana yakın, bazılarının da kötü olduğunu biliyorum. Ben iki mülteci ile arkadaşım ikisi de çok iyi (Ö23). Oradaki ülkelerinde savaş olduğu için ülkelerini terk etmek zorunda kaldılar. Ve bu olay onlar için çok üzücü oldu. Oradaki evini, işini, hayatını bırakıp geldiler (Ö39)'.

Öğrencilerden bazıları ise konuya hem olumlu hem de olumsuz bakış açısıyla yaklaşmıştır. Katılımcı görüşlerinden bazıları şu şekildedir: 'İyi yanı da var kötü yanı da var. İyi yanları güzel bir samimiyet var. Kötü yanı da hem çok kötü kokuyorlar ve bazıları Türkiye'nin değerini bilmiyorlar (Ö5)'.

Öğrenci ifadelerinde de görülebileceği gibi mültecilere ilişkin olumlu düşüncelerin bile acıma, yardıma muhtaç olma ve merhamet gibi durumlarla ifade edilmesi, mültecilerin toplumsal kabulü önündeki en büyük engel olduğu değerlendirilmektedir.

2.2. Öğrencilerin mülteci olma ihtimaline ilişkin görüşleri

Araştırma kapsamında katılımcılara yöneltilen ikinci soru "Başka bir ülkeye sığınmak zorunda kalsanız akranlarınızın size nasıl davranmasını isterdiniz? Siz davranışlarınızı nasıl değerlendiriyorsunuz?" şeklindedir. Katılımcıların mülteci olma ihtimaline ilişkin görüşleri şekil 7'de sunulmuştur.

Şekil 7. Öğrencilerin mülteci olma ihtimaline ilişkin görüşleri

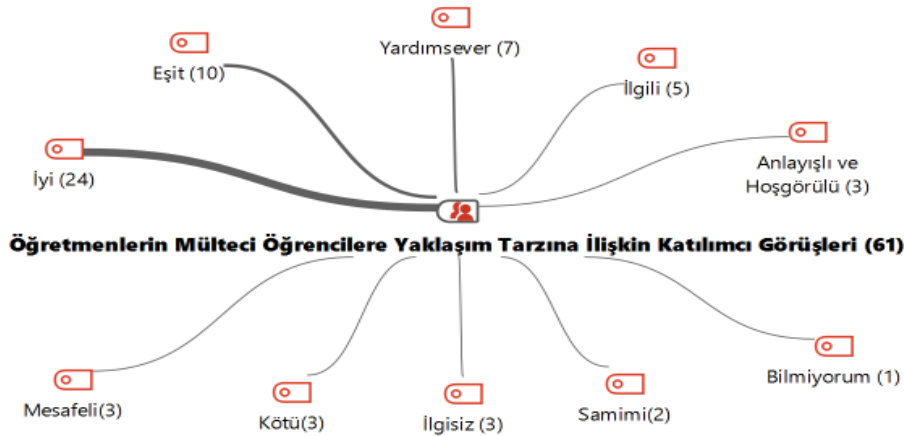
Şekil 7'de görüldüğü gibi öğrencilerin eğer kendileri mülteci olsa kendilerine nasıl davranılması gerektiğine ilişkin görüşlerinin genel anlamda iyi, hoşgörülü, eşit, adil gibi olumlu davranış kalıplarını içerdiği görülmektedir. Öğrenciler genellikle mülteci durumuna düşmek istemediklerini belirtmekle beraber eğer mülteci olsalardı kendilerine iyi, güzel, sevgi dolu ve saygılı davranılmasını istediklerini

ifade etmişlerdir. Kendileri de aslında mülteci olan arkadaşlarına yönelik olumlu davranışlar sergilediklerini belirtmişlerdir. Ancak ilk soruya verdikleri yanıtlarla söz konusu olay kendileri olunca verdikleri yanıtların tutarlı olmadığı ve ifadelerin çeliştiği görülmektedir. İlk soruya ilişkin bulgular daha çok olumsuz görüşten oluşurken bu soruya verilen cevapların iyilik ve hoşgörü ekseninde oluşturulduğu dikkat çekmektedir.

Söz konusu soruya ilişkin olumsuz düşünen öğrenci cevaplarından bazıları şu şekildedir: ‘Biz onlara nasıl davranıyorsak, onların da bize öyle davranmalarını isterdim (Ö1), Güzel davranılmasını isterim, dışlanmak istemem (Ö11), bana oldukça yardım etmelerini isterim (Ö12). Öncelikle kardeş, dost, en iyi sırdaşım olmasını isterdim (Ö19), Bana saygılı ve eşit bir şekilde davranmalarını isterdim (Ö20), Bizi dışlamalarını istemem (Ö21), İyi davranmalarını, ellerinden geldikçe iyi davranmalarını isterdim (Ö22), Sevgiyle karşılamalarını isterdim. Ben pek yakın davranmıyorum. İyi davranmasını isterim (Ö47)’.

2.3. Mülteci öğrencilere öğretmenlerin yaklaşım tarzına ilişkin öğrenci görüşleri

Araştırma kapsamında katılımcılara yöneltilen üçüncü soru “Genel olarak değerlendirdiğinizde öğretmenlerinizin mülteci arkadaşlarınıza yaklaşımı ile ilgili neler söylersiniz?” şeklindedir. Katılımcıların öğretmenlerin yaklaşım tarzına yönelik görüşleri şekil 8’de sunulmuştur.

Şekil 8. Öğretmenlerin mülteci öğrencilere yaklaşım tarzlarına ilişkin öğrenci görüşleri

Şekil 8’de görüldüğü gibi öğrencilerin “öğretmenlerinin mülteci olan arkadaşlarına yaklaşım tarzlarına” ilişkin görüşlerinin genel anlamda iyi, eşit, yardımsever, anlayışlı vb. olumlu tutumlar içerdiği görülmektedir.

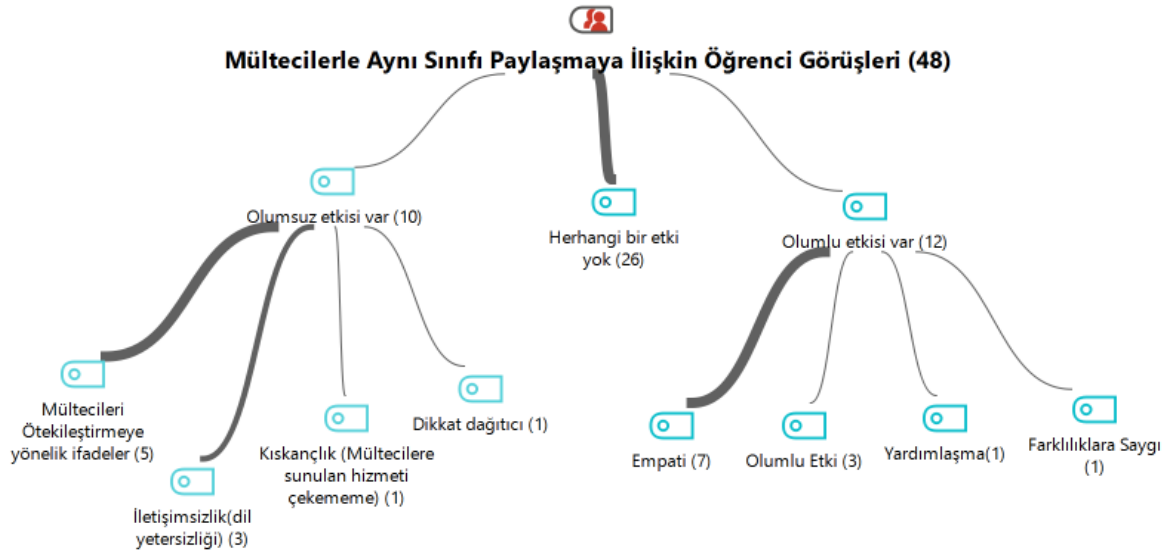
Söz konusu soruya ilişkin olumlu düşünen hatta kendilerinden bile iyi, samimi, yardımsever ve güzel davranıldığını ifade eden öğrenci cevaplarından bazıları şu şekildedir: ‘Çok iyi davranıyorlar hatta durumları olmadığı için bazı öğretmenler test kitabı alıyor (Ö2), Bize nasıl davranıyorsa öyle davranıyor, Türkçe bilmeleri için her şeyi yapıyorlar. (Ö4), Bazen ödevlerde bile yardımcı oluyorlar (Ö41), Bizden daha fazla ilgi gösteriyorlar (Ö43), Öğretmenlerim yakın ve ilgilidir (Ö46), Herkes eşit eğitim alıyor (Ö50)’.

Söz konusu olumsuz öğrenci görüşlerinden bazıları şu şekildedir: ‘Yakın değil, olmasını ve onlara emek vermelerini de istemem (Ö20), Kötü ve ırkçı bir şekilde yaklaşıyorlar (Ö28), Öğretmenlerimiz pek umursamıyorlar müdür ve müdür yardımcısı hariç... (Ö27)’.

Sınıf düzenini sağlama ve sınıfta davranışsal olarak rol model olan öğretmenlerin mülteci öğrencilere yaklaşımının, mültecilerin içinde buldukları sınıfta kabul görmelerinde en belirleyici faktör olduğu değerlendirilmektedir. Öğrenciler öğretmenlerinin mülteci öğrencilere yaklaşım tarzını genel olarak olumlu değerlendirirken, öğrencilerin kendilerinin yaklaşımlarının olumsuzluk içermesi öğretmenlerin öğrenciler üzerinde yeterince etkili olmadıklarını düşündürmektedir.

2.4. Öğrencilerin mülteci öğrencilerle aynı sınıfta olmaya ilişkin görüşleri

Araştırma kapsamında katılımcılara yöneltilen dördüncü soru “Mülteci bireyle aynı sınıfta paylaşmanın senin üzerinde herhangi bir etkisi var mı? Nasıl?” şeklindedir. Katılımcıların mülteci bireylerle aynı sınıfta paylaşmaya ilişkin görüşleri şekil 9’da sunulmuştur.

Şekil 9. Mültecilerle aynı sınıfta paylaşmaya ilişkin öğrenci görüşleri

Şekil 9 incelendiğinde, öğrencilerin çoğunun mülteci olan biriyle aynı sınıfta olmanın kendileri üzerinde herhangi bir etkiye neden olmadığını belirttikleri görülmektedir. Sınıfta mülteci olmasının etki yarattığını düşünen katılımcı sayısı incelendiğinde görüşlerin olumsuz ve olumlu etki olarak ifade edildiği ancak olumlu etkinin anlamlı olmasa bile daha fazla olduğu dikkat çekmektedir.

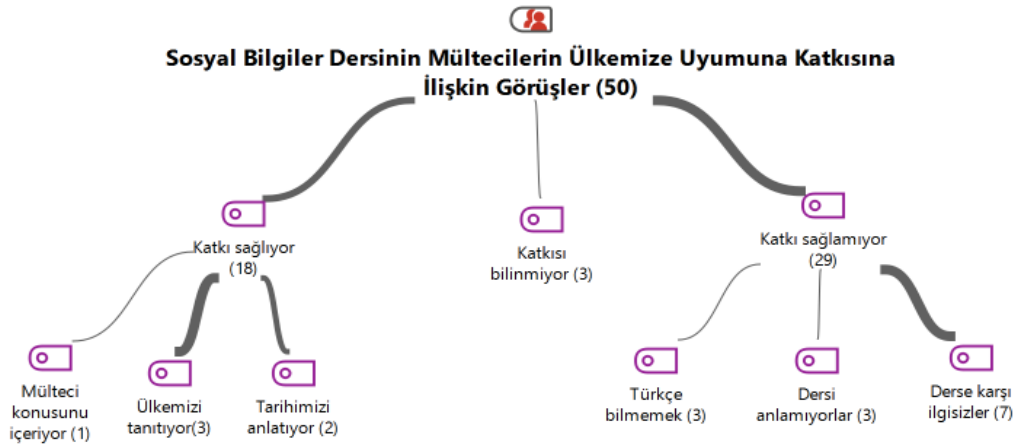
Söz konusu soruya ilişkin sınıfta mülteci olmasının kendisine olumlu duygu durumu olarak etkisi olduğunu düşünen öğrenci cevapları şöyledir: ‘Var çünkü bende biraz olsun empati yapıyorum. İnsanları bu sayede anlıyorum (Ö1), Üzülüyorum ve bir an önce evlerine ülkelerine gitmelerini ve kavuşmalarını isteriz (Ö16), Var çünkü bazen onların yaşadıkları çok kötü hocalar derste anlatınca insan kötü oluyor (Ö45)’. Buradaki olumlu öğrenci ifadelerinde bile mültecilerin sosyal kabulü yerine ülkelerine gitmelerinin vurgulanması kapsayıcı eğitime ihtiyaç olduğunu göstermesi bakımından dikkat çekicidir.

Katılımcılardan mültecilerle aynı sınıfta olmanın üzerinde etki yarattığını ancak bu etkinin olumsuz yönde olduğuna yönelik görüş bildiren katılımcılara ilişkin örnek ifadeler şu şekildedir: ‘Var, çünkü burada herkes eşit ama onlar kendisi daha yüksekte görüyorlar (Ö13), Var, ders işlenişinde öğrendiği kelimelerle konuşuyor. El hareketi vb. davranışlar sergiliyor (Ö24), Var, dediklerinden hiçbir şey anlamıyorum. Bu da benim hakkında ne düşündüğünü bilmiyorum, bu da beni rahatsız ediyor (Ö25)’. Ben bir Türk vatandaşı olmama rağmen ülkemde mültecilerle aynı eğitim olanağı görüyorum. Üstelik siz onlara daha iyi bir eğitim olanağı sağlamak için çalışmalar yapıyorsunuz. Biz Türklerin onlardan daha olanaklı eğitim görmemiz gerekir (Ö17)’.

Üçüncü kategori olarak katılımcıların çoğunluğu mülteci arkadaşlarını sınıflarında yok saydıklarını bu nedenle üzerlerinde herhangi bir etkiye sahip olmadıklarını vurgulamaktadır. Söz konusu görüş bildiren katılımcılardan örnek ifadeler şöyledir: ‘Bir etkisi yok, çünkü yakın değilim (Ö5), Yok çünkü muhatap almıyorum. Zaten söylediğini anlamıyorum (Ö7), Benim üzerimde etkisi yok. Başka arkadaşlarımın olmasını istemem (Ö11), Önemsemiyorum (Ö15), Yok bana bir etkisi olmuyor, sessiz (Ö46)’.

2.5. Öğrencilerin sosyal bilgiler dersinin mültecilerin uyumlarına katkısına ilişkin görüşleri

Araştırma kapsamında katılımcılara yöneltilen beşinci soru “Sizce sosyal bilgiler dersi mültecilerin ülkemize uyum sağlamasına katkıda bulunuyor mu?” şeklindedir. Katılımcıların sosyal bilgiler dersinin mültecilerin ülkemize uyum sağlamalarına yardımcı olmasına yönelik görüşleri şekil 10’da sunulmuştur.

Şekil 10. Sosyal bilgiler dersinin mültecilere katkısına ilişkin öğrenci görüşleri

Katılımcı görüşleri incelendiğinde sosyal bilgiler ders içeriğinin ülkemizin tanıtımına yönelik olduğu için katkı sağladığını ifade edenler, mültecilerin Türkçe bilmedikleri için ne anlatıldığını anlamadığını belirtip katkı sağlamadığını belirtenler ve katkısı hakkında fikri olmayanlar gibi kategorilere ayrıldığı dikkat çekmektedir. Bu noktada dikkate değer olarak görülen sosyal bilgiler dersine yönelik mülteci öğrencilerin görüşleriyle diğer öğrencilerin görüşlerinin tutarlık göstermesidir. Sosyal bilgiler dersinin teorik ve sözel bir ders olarak görülmesi dile hâkim olmayı beraberinde getirmektedir.

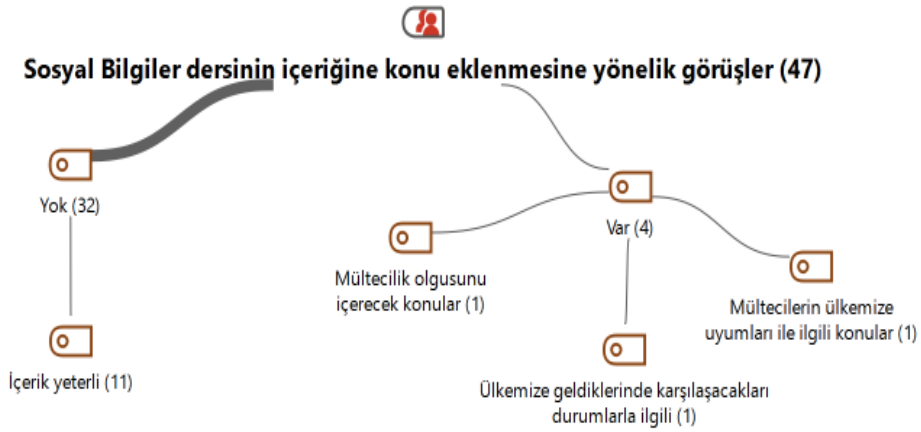
Söz konusu soruya ilişkin sosyal bilgiler dersinin mültecilerin ülkemize uyumu konusunda katkı sağladığını düşünen öğrenci cevaplarından bazıları şöyledir: ‘Bence dinleyen için bulunuyor çünkü bu derste tarihimizi öğreniyoruz (Ö1), Evet, çünkü Türkiye’nin güzelliklerini onlara tanıtıp sevdireyoruz (Ö9). Evet, bence bulunuyor, bu sayede hem ülkemizi tanıyorlar hem de nasıl bir ülkede yaşadıklarını anlıyorlar (Ö11), Evet hem de çok mesela hem yeteneklerimizi öğreniyorlar, hem de tarihimizi öğreniyorlar (Ö22), Evet çünkü ülkeleriyle ilgili de bilgiler veriliyor (Ö31)’.

Katılımcı görüşlerine göre mülteci öğrenciler Türkçe bilmedikleri için katkı sağlamadığını düşünenlerin örnek ifadeleri ise şu şekildedir: ‘Anlamıyorlar ki nasıl katkıda bulunsun, boş boş uyuyorlar (Ö21), Hayır Türkçe anlamıyorlar (Ö30), Türkçe bilmiyorlar (Ö33), Dinlemediği ve anlamadıkları için bence olmuyor (Ö41)’.

Sosyal Bilgiler ders içeriğinin yetersizliği kategorisinde görüş bildiren katılımcı cevaplarından bazıları şu şekildedir: Bence bulunmuyor sadece ülkelerinin adı geçiyor (Ö45), Bulunuyor ama yüzdeler olarak %70 i buluyor, %30’u bulunmuyor (Ö48)’.

2.6. Öğrencilerin sosyal bilgiler ders içeriğine konu eklenmesine ilişkin görüşleri

Araştırma kapsamında katılımcılara yöneltilen altıncı soru “Sosyal bilgiler dersine mülteçilik olgusuyla ilgili eklenmesini istediğin konu/konular var mı? Neler?” şeklindedir. Katılımcıların sosyal bilgiler dersinin içeriğine eklenmesini istedikleri konulara yönelik görüşleri şekil 11’de sunulmuştur.

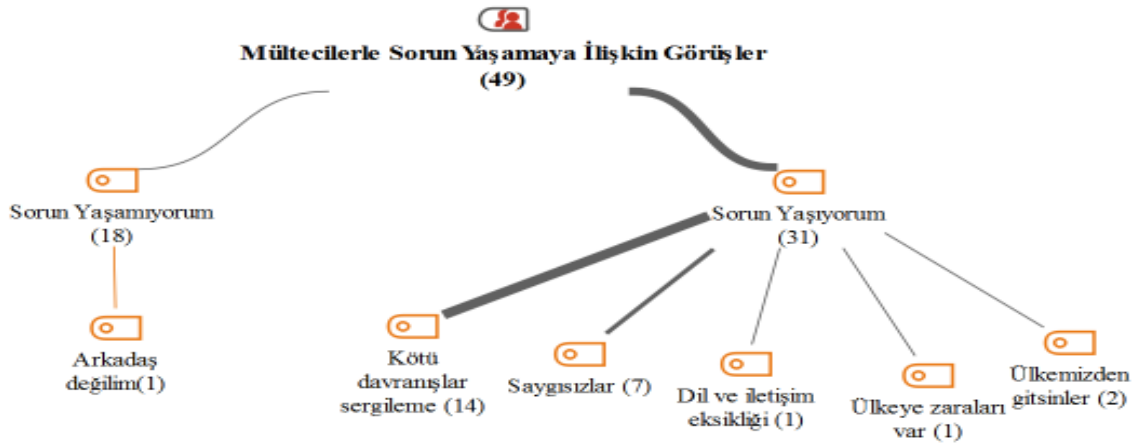
Şekil 11. Sosyal bilgiler dersinin içeriğine konu eklenmesine ilişkin öğrenci görüşleri

Öğrenci görüşleri incelendiğinde sosyal bilgiler ders içeriğinin genel anlamda (43 kişinin) yeterli olduğunu düşündükleri dikkat çekmektedir. Katılımcılardan sadece dördünün konu eklenmesinin gerektiği konusunda görüş bildirdikleri dikkat çekmektedir.

Söz konusu soruya ilişkin sosyal bilgiler dersinin içeriğine mültecilik olgusuyla ilgili konu eklenmesinin gerektiğini belirten katılımcı görüşlerinden bazıları şöyledir: 'Bence mültecilerin gittikleri ülkelerin kurallarına uygun veya insanlara karşı nasıl davranmaları gerektiği eklenmeli (Ö7). Evet, var keşke onların daha önce buraya gelmeden bizi tanımalarını isterdim (Ö16), Var, onların yaşadığı korkunun yaşanmasını ve akranlarımızın anlayışlı davranmasını isterdim (Ö46), Mültecilikle ilgili konular olsa onun için iyi olurdu (Ö50)'.

2.7. Öğrencilerin mülteci öğrencilerle yaşadıkları sorunlara ilişkin görüşleri

Araştırma kapsamında katılımcılara yöneltilen yedinci soru "Mülteci öğrencilerle sorun yaşıyor musunuz? Neler" şeklindedir. Araştırma verilerinin analizi şekil 12'de sunulmuştur.

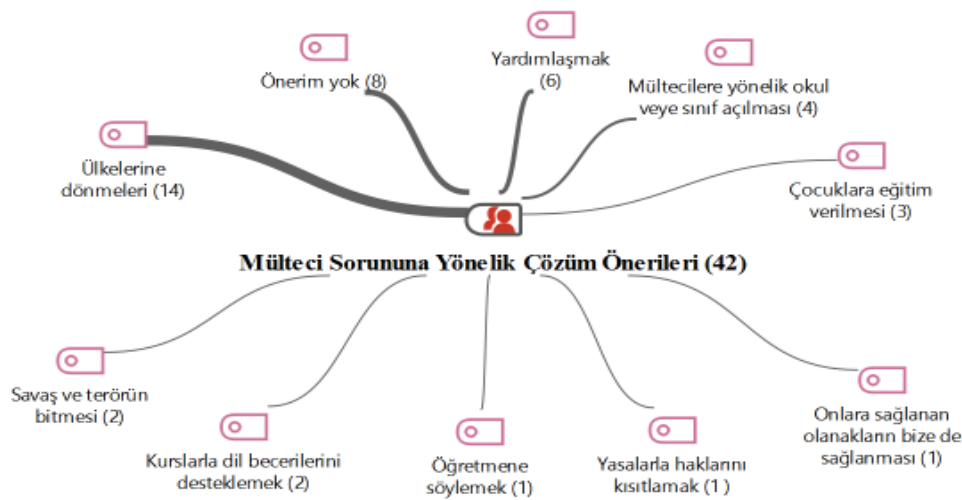
Şekil 12. Mültecilerle sorun yaşama durumlarına ilişkin öğrenci görüşleri

Öğrenci görüşleri incelendiğinde katılımcıların genellikle mültecileri sorun olarak gördükleri; yaşanan sorunların mülteci öğrencilerden kaynaklandığı, mültecileri ülkelerinde istemedikleri çünkü onları saygısız buldukları gibi görüşlerin ağır bastığı görülmüştür. Sorun yaşanmadığını belirtenler ise sorun yaşamama nedeni olarak mültecileri muhatap almadıkları için herhangi bir sorun olmadığını belirtmişlerdir.

Söz konusu soruya ilişkin katılımcı görüşlerinden bazıları şöyledir: 'Evet, bazen, büyük ya da küçük bilmeden herkese laf söylüyorlar. Bu da sinir bozucu (Ö6), Evet kesinlikle yaşıyorum, artistlik

yapıyorlar (Ö12), Evet bizim anamıza küfür ediyorlar, fakat biz onlara bişi diyemiyoruz çünkü arkalarında korumaları var (Ö16), Evet bazen terbiyesiz şekilde hareketler (küfür, argo vs.) gibi şeyler yapıyorlar (Ö24). Sevmiyorum, çok şımarık ve saygısızlar (Ö28), Dediğim gibi bana zararı yok ama ülkeye büyük zararları var (Ö36), Kızlarla çoğunlukla hayır, ama erkek öğrenciler bazen laf atıyor, kızlara karşı küfürler taciz cümleleri kaçınılmaz oluyor, ayrıca erkeklere yönelik küfür ve kavgı ön planda (Ö43). 1 kere yaşadım o da neden: bir kere yalan konuşup böyle beni suçlaması ve kendilerini uyarmama rağmen sataşması (Ö44), Mesela sosyal dersinde Araçların bize kışkırtılması sonucu bize savaş açmaları ama şimdi ülkemize sığınmaları ben şikâyetçiyim. Geçen gün beni okul dışında korkutmaya çalışan iki kişi vardı ama arkamdan dört arkadaşım çıkınca kaçtılar (Ö47), Hayır çünkü onlarla arkadaşlık yapmıyorum (Ö48)'.
 2.8. Öğrencilerin mülteci öğrencilerle yaşadıkları sorunlara ilişkin çözüm önerileri

Araştırma kapsamında katılımcılara yöneltilen yedinci soru "Mülteci öğrencilerle yaşadığınız sorunlara ilişkin çözüm önerileriniz nelerdir?" şeklindedir. Araştırma verilerinin analizi şekil 13'te sunulmuştur.

Şekil 13. Mülteci sorunlarına ilişkin katılımcıların çözüm önerileri

Öğrenci görüşleri incelendiğinde genellikle en kestirme çözümün mültecilerin ülkelerine dönmeleri gerektiği noktasında olduğu dikkat çekici görülmektedir. Ayrıca katılımcılardan bazıları dil eğitimi almalarını ve bazıları ise ayrı sınıflarda kendilerine özel sınıflarının olmasının daha doğru bir yaklaşım olacağı yönünde görüş bildirdikleri dikkat çekmektedir. 'Maddi durum yüzünden eğitim göremeyenlere bağış yapmak (Ö4)' yönünde görüşlerle birlikte, 'Onlara göre bazı yasalar çıkarılmalı ve hakları kısıtlanmalı, böylece kendi insanımız daha rahat edecektir (Ö5)' diye düşünenlerde mevcuttur.

Söz konusu soruya ilişkin ülkelerini dönmelerinin gerektiğini ifade eden katılımcı görüşlerinden bazıları şöyledir: 'Onları evlerine geri göndermek (Ö6), Terörün bitmesi lazım, terör bitince mültecilerin kendi yaşam hayatına geri dönebilirler (Ö10), Okuldan gitmeleri. Bir şey de eklemek istiyorum, benim babam da asker ve onların erkekleri Türkiye'de dilenirken Türk askerleri onları korumak için savaşıyor ve bir sürü şehit veriyoruz. Çanakkale savaşında da olduğu gibi o kadar genç savaşa gitmiş ve ülkemiz kurtulmuş, onlar da gitsin ve ülkeleri kurtulsun, son sözüm bu (Ö35), (küfür içeren ifade) gitsinler (Ö39)'.

Türkiye'de ayrı bir eğitimle sorunların çözümlenebileceğini belirten katılımcıların bazılarının görüşleri ise şu şekildedir: 'Mülteci arkadaşlarımız için kurslar verilebilir (Ö7), Onlara özel bir sınıf açılması, normal öğrencilerin rahatça ders işlenmesi (Ö23), Onlara ayrı bir sınıf, bize ayrı bir sınıf açılabilir. Hem de yabancılik çekmezler (Ö50)'.

Tartışma ve Sonuç

Eğitim, geçicilik statüsünden vatandaşlığa uzanan bir yolda ilerleyen mültecilerin yeni toplumlarına uyumlarında en önemli başlıktır (Naldan, 2019). Ülkelerindeki iç savaş, çatışma ve istikrarsızlık gibi nedenlerle Türkiye'ye gelen mülteciler Türkiye genelinde her şehirde yaşamaktadırlar. Ordu ili de bu şehirler arasında mültecilerin yerleştirildiği merkezlerden biri konumundadır. Buradan hareketle bu çalışmada Ordu ilinde ilköğretim düzeyinde eğitimlerine devam eden mülteci ve Türk öğrencilerin görüşleri mültecilik olgusu perspektifinden incelenmiş ve elde edilen bulgular daha önceki çalışmalardaki sonuçlarla karşılaştırmalı olarak iki başlık halinde değerlendirilmiştir.

Mülteci öğrencilere ilişkin sonuç ve tartışma

Mülteciler, okul ortamında genellikle dışlandıklarını, yalnız bırakılıp ötekileştirildiklerini ve sosyal izolasyona maruz kaldıklarını belirtmişlerdir. Kurter (2017) göç olgusunun çevresel bir risk olarak mültecilerin karşına sosyal hayatta ve eğitim kurumlarında ötekileştirme, akran zorbalığı ve dışlanma gibi sorunlar çıkardığını belirtmektedir. Sosyal dışlanmaya maruz kalma nedenlerinin başında ise dil becerilerindeki yetersizliklerinin olduğu ifade edilmiştir. Bu bağlamda mülteci öğrencilerin Türk arkadaşları ile iletişim kurma konusunda yaşadıkları sıkıntıların dile hâkim olamamaktan kaynaklandığı Baloğlu Uğurlu ve Akdovan (2019) tarafından da ortaya konmuştur. Yabancı öğrenciler üzerine yapılan araştırmalar (Börü ve Boyacı, 2016; Kiremit, Akpınar ve Tüfekçi Akcan, 2018) öğrencilerin dil engeli, kültürel farklılıklar ve ön yargı gibi sebeplerle dışlandığına dair benzer sonuçlara ulaşmıştır. Mülteciler hakkında yapılan çalışmaların neredeyse tamamında dil meselesi, ortak olarak ifade edilen konuların başında gelmektedir. Gülüm ve Akçalı (2017), dil problemi yüzünden yaşanan sorunlar nedeniyle Türkçe dil kursları veya okuma-yazma kursları açılarak çocukların bu eğitimden geçirilmeleri, dil problemi ortadan kalktıktan sonra öğrencilerin örgün eğitime dâhil edilmesi gerektiğini belirtmektedir. Büyükhana (2019), dil sorunu yaşayan öğrencilerin büyük kısmında okulu terk etme eğiliminin bulunduğunu belirtmektedir. Özkarlı (2014), Mardin'de yaşayan Suriyeli öğrencilerle yapmış olduğu araştırmasında bu öğrencilerin sadece %8'inin Türkçe konuşabildiği sonucuna ulaşmıştır. Dil ve iletişim sorunu sadece Türkiye'de değil dünyada sığınmacı alan birçok ülkenin genel sorunu olarak görülmektedir (Galloway ve Jenkins, 2009). Almadani (2018) tarafından Amerika'da yapılan bir çalışmada, İngilizce öğrenmenin, mülteci öğrencilerin Amerikan okullarında karşılaştıkları temel zorluk olduğu belirtilmiştir. Almanya ve Türkiye karşılaştırmasının yapıldığı bir çalışmada (Naldan, 2019) ve Yunanistan'da gerçekleştirilen mülteci eğitimi ile ilgili çalışmalarda öğretmenleri dil konusunda eğitmenin sürece olumlu katkı sağladığı (Victoria ve Maria, 2019) bu eğitim eksikliğinin eğitim sürecini engelleyen çeşitli sorunlara neden olduğu (Moglu vd., 2020) belirtilmektedir.

Mülteci öğrencilerin anadilleri nedeniyle eğitim sistemine uyum sağlayamadıkları ve akademik başarılarının düşük olduğu (Polat, 2012) da bilinen bir gerçektir. Bu açıdan bakıldığında dil yetersizliği sorunu farklı dinamikleri olan, topluma uyum, kabul ve entegrasyon süreçlerinde de etkili unsur olarak dikkat çekmekte ve çözülmesi gereken en temel sorun olarak değerlendirilmektedir.

Bu araştırmaya katılan mültecilerin, okulda aldıkları derslerin Türkiye'de sosyal hayata uyumları konusunda katkısına ilişkin olarak sırasıyla; Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi (Kur'an), İngilizce, Spor dersleri, Matematik ve Fen Bilgisi şeklinde bir sıralama yaptıkları görülmüştür. Ülkemize uyum noktasında bir ders olan sosyal bilgilerin mülteciler tarafından hiç ifade edilmemiş olması manidar bulunmuştur. Mültecilerin başarılı oldukları ya da tercih ettikleri ders sıralaması dikkate alındığında, temelinde yine dil yetersizliklerinin olduğu dikkat çekmektedir. Dolayısıyla mültecilerin sözel derslerden ziyade, sayısal dersleri yararlı buldukları sonucuna ulaşılmıştır. Benzer şekilde Gülüm ve Akçalı (2017) tarafından yapılan çalışmada Suriyeli öğrencilerin dil bilmemekten kaynaklanan sorunlar nedeniyle sözel derslerde başarısız olurken, sayısal derslerde daha başarılı oldukları tespit edilmiştir.

Polat (2012)'ın araştırmasında mültecilerin dil becerilerindeki yetersizlikleri nedeniyle etkinlik ve beceri gerektiren derslere katılmadıkları ve mülteci öğrencilerin ödev ve sorumluluklarını yerine

getiremedikleri sonucuna ulaşılmıştır. Benzer şekilde, yabancı öğrencilerle yürütülen bir başka çalışmada, yabancı öğrencilerin bütün derslerde anlatılanları anlamakta güçlük yaşadıkları vurgulanmıştır (Arı, 2010). Ancak bu çalışma da mülteci öğrenciler her derste değil özellikle bazı sözel derslerde sorun yaşadıklarını belirtirken, beceri gerektiren (İngilizce ve matematik gibi) ve etkinlik içeren (spor ve fen bilgisi gibi) derslere katıldıklarını ve bu derslerin kendilerine katkı sağladığını ifade etmişlerdir. Bu bağlamda araştırmanın alanyazındaki sonuçlarla örtüşmediği görülmektedir. Araştırmaya katılan mülteciler tarafından öğretmenlerinin kendilerine yaklaşımlarının iyi olduğunu sonucuna ulaşılmıştır. Öğretmenlerin özverili ve yardımsever bir şekilde süreci yönetmeye çalıştıkları dikkat çekmektedir. Ancak öğretmenlik profesyonel bir meslek olarak değerlendirildiğinde; eğitim sistemimiz içerisinde öğretmenlerin çoğunun bu tür bir hizmet içi eğitimden geçmeden sınıflarında demografik değişikliklerle yüzleşmeleri profesyonellikten son derece uzak görülmektedir.

Benzer şekilde sosyal bilgiler öğretmenleriyle yapılan bir çalışmada sosyal bilgiler öğretmenleri mültecilerin dilini anlamadıkları ancak onlara yardımcı olmayı çok istedikleri için özverili yaklaşıtlarını ifade etmişlerdir (Zayimoğlu Öztürk, 2018). Baloğlu Uğurlu ve Akdovan (2019) da mülteci öğrencilerle ilgili en fazla derse aktif katılma konusunda ve iletişim kurma konusunda sıkıntı yaşadığını ortaya koymuştur.

Öğretmenlerin mülteci öğrenciler ile iletişim sorunu yaşamaları ve yabancı öğrencilerin dersleriyle ilgili sorunları öğretmenlerine danışamamaları alanyazında birçok araştırmanın ortak sonucudur (Arı, 2010; Ciğerci ve Güngör, 2016; Güngör ve Şenel, 2018; Kasdemir, 2010; Palaz vd., 2019; Sarıtaş vd., 2016; Topçuoğlu, 2012). Bu araştırmanın sonucunda mülteci öğrenciler öğretmenlerinin yaklaşım tarzını samimi, açık, hoşgörülü olarak ifade etmiş ve hatta ödevlerine yardımcı oldukları bile ifade edilmiştir. Dil sorunu, iletişim ile ilgili yaşanan sorunların temelinde olduğu gibi, mültecilerin yaşadıkları her sorun için akılda tutulması gereken en önemli unsurdur.

Türk öğrencilere ilişkin sonuç ve tartışma

Araştırmaya katılan mültecilerle aynı sınıfta olan Türk öğrenciler, mülteciler hakkındaki düşüncelerinin genellikle olumsuz olduğunu belirtmişlerdir. Palaz ve diğerleri (2019) tarafından yapılan çalışmada ortaokul öğrencilerine mülteci deyince akıllarına ilk gelenler sorulmuş ve genel anlamda katılımcıların “Suriyeli, savaştan kaçan ve yardıma muhtaç” gibi olumsuz ifadeler kullandıkları görülmüştür. Araştırmaların ortak sonuçlarında görülebileceği gibi mültecilik kavramı Suriyeli olmakla özdeşleştirilmekte ve mültecilere olumsuz görüşler atfedilmektedir. Kavramsal anlamda benzeşen bu iki araştırma sonuçları mültecilerin öğrenciler gözünden kabul görmeleri söz konusu olduğunda farklılaşmış ve Palaz ve diğerleri (2019)’nin araştırma sonucunda katılımcılar mültecilerin Türkiye’de olmasını olumlu karşıladıklarını ifade ederlerken bu araştırma sonucu ise mültecilerin bir an önce ülkelerine dönmeleri ve istenmedikleri yönünde görüşleri ortaya çıkarmıştır. Bu çalışmadan elde edilen bulguları destekler nitelikte, farklı araştırmalar da mültecilerin genel kabul görme durumlarının düşük olduğuna ilişkin sonuçlara ulaşmıştır (Kuzu Jafaria, Tonga ve Kışla, 2018; Sakız, 2016; Zayimoğlu Öztürk, 2018).

Araştırma alt amaçlarında dikkat çekici olarak değerlendirilebilecek diğer bir konu ise Türk öğrencilerden empati kurmalarının istenmesidir. Katılımcılar “Kendileri mülteci olsa kendilerine nasıl davranılmasını beklerler” şeklindeki ifadeye genel anlamda iyi, hoşgörülü, eşit, adil gibi olumlu davranış şekilleriyle görüş bildirmişlerdir. Türkiye’de yaşamak zorunda kalan mültecilere ilişkin olumsuz ifadeleri çoklukla zikreden bir kitlenin kendileri söz konusu olunca olumlu durumlarla karşılaşmayı beklemeleri manidar bulunmuştur. Caffrey ve Journell (2019) tarafından yapılan araştırma da mülteci olmayan bireylerin mültecilik olgusunu içselleştirmeleri için empati kurmanın önemi üzerinde durularak öğrencilerin nasıl empati kuracağına ilişkin örnekler sunulmuştur. Çelik (2019)’in çalışmasında da mültecilerle “empati kurmanın” önemi ve eğitimciler başta olmak üzere Türkiye’deki tüm yurttaşların “sabır” göstermesi önerileri sunulmuştur.

Öğretmenlerinin mülteci olan arkadaşlarına yaklaşım tarzlarına ilişkin katılımcıların görüşleri genel anlamda iyi, eşit, yardımsever, anlayışlı şeklinde ifade edilmiştir. Öğretmenlerle yapılan bir başka

çalışmada öğretmenlerin mülteci öğrencilerle sorun yaşamadıklarını ifade etmeleri (Zayımoğlu Öztürk, 2018) bu sonucu destekler niteliktedir. İlkokullarda yabancı uyruklu öğrencilerle karşılaşılan problemlerle ilgili yapılan araştırma sonuçlarına göre öğretmenlerin yabancı öğrencilerle özellikle dil sorunu, davranış sorunu, okul- aile iş birliği sorunları ve öğretim sürecinde sorunlar yaşadıklarını ortaya koymaktadır (Saritaş vd., 2016). Bu sonuçlara ek olarak, öğretmenlerin Suriyeli öğrencilerle farklı problemler (savaştan çıkıp gelmelerinin etkisiyle saldırgan davranışlar ve şiddet eğiliminde olma) yaşadıklarını diğer yabancı uyruklu öğrencilerle (Afgan, İran ve Irak) ise dil farklılığından kaynaklanan sorunlar, kural tanımama, çeteleşme, cinsel içerikli uygunsuz davranışlar sergilemeleri gibi sorunlar yaşadıkları sonucuna ulaşılmıştır (Saritaş vd., 2016). Bu araştırmaya katılan öğrencilerin çoğu mülteci olan biriyle aynı sınıfta olmanın kendileri üzerinde herhangi bir etkiye neden olmadığını (nötr) belirtmişlerdir. Kuzu Jafaria ve diğerleri (2018) tarafından yapılan araştırmada ise, öğretmenlerin bir kısmı Suriyeli öğrenciler ile aynı sınıfta öğrenim gören Türk öğrencilerin bu süreçten etkilenmediğini belirtirken, öğretmenlerin diğer kısmı ise, bu süreçte Türk öğrencilerin olumlu ve olumsuz etkilendiğini ifade ettikleri tespit edilmiştir.

Sosyal Bilgiler dersinin mültecilere katkısına ilişkin Türk öğrenci görüşleri, “katkı sağlamadığı” yönünde yoğunlaşmaktadır. Bu bulguyu destekler nitelikte Kılcan ve Şimşek (2020)’in Sosyal Bilgiler Öğretim Programının göçmen, mülteci, sığınmacı kavramları açısından incelenmesi adlı çalışmalarında; 2018 Sosyal Bilgiler Öğretim Programının göçmen, mülteci, sığınmacı kavramlarını yeterince kapsamadığı, konu dağılım oranlarının dengesiz olduğu gibi sonuçlara ulaşılmıştır. Zayımoğlu Öztürk (2018) tarafından yapılan çalışmada sosyal bilgiler öğretmenleri de bu sonuca benzer şekilde öğretim programlarına mülteciyle ilgili çeşitli konuların eklenmesinin gerekli olduğu, bu haliyle öğretim programının mültecilere katkı sağlamadığı sonucuna ulaşmıştır. Bir başka araştırma sonuçları da sosyal bilgiler öğretim programının içeriğinin mülteci öğrencilerin seviyesi açısından tekrar revize edilmesi gerektiğini vurgulamaktadır (Baloğlu Uğurlu ve Akdovan, 2019). Diğer taraftan Sosyal Bilgiler dersinin mültecilere katkı sağlamaması ülkelerin sosyal bilgiler öğretim programlarındaki farklılıklara da bağlanabilir (Kızıl ve Dönmez, 2017; Yavuz ve Mızrak, 2016).

Araştırmaya katılan öğrencilerden, mültecilerle sorun yaşayanların genellikle mültecileri sorun olarak gördükleri; yaşanan sorunların mülteci öğrencilerden kaynaklandığı, mültecileri ülkelerinde istemedikleri çünkü onları saygısız buldukları gibi görüşlerin ağır bastığı tespit edilmiştir. Sorun yaşanmadığını belirtenler ise sorun yaşamama nedeni olarak mülteciler ile iletişime geçemediklerini gerekçe göstermişlerdir. Yine Ersoy ve Ala (2019) tarafından yapılan çalışmada benzer sonuçlar görülmüş, halkın yabancı göçmenlere karşı kültürel uyumlarının sağlanmadığı, vatandaşlık verilmesi hususunda ülkenin yararına olabilecek nitelikli kitle dışındaki çoğunluğa verilmemesinden yana olduğu belirtilmiştir.

Katılımcılar karşılaşılan sorunlarla ilgili çözüm olarak en sık mültecilerin ülkelerine dönmeleri yönünde görüş bildirdiği sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca katılımcılardan bazıları dil eğitimi ve özel sınıf şeklindeki önerileri de bulunmaktadır. Zayımoğlu Öztürk (2018) tarafından yapılan araştırmada sosyal bilgiler öğretmenlerinin de benzer şekilde Türkiye’den gitmeleri şeklinde görüş bildirdikleri ve mültecilerin dil öğrenmeleri için eğitim kamplarına alınmaları gerektiği sonucuna ulaşılmıştır. Yapılan başka bir araştırmada, okul müdürlerinin mültecilere yönelik düşüncelerini şekillendiren en önemli etkenlerin başında dini görüşlerinin geldiği ve sırf bu sebepten ötürü bir emanet olarak bilerek sahip çıkılması gerektiğini belirttikleri görülmektedir. Bunun yanı sıra mültecilere yönelik olumsuz görüş bildiren okul müdürü sayısının oldukça yüksek olduğu görülmektedir (Yağan, 2020).

Genel değerlendirme ve öneriler

Sığınmacı ve mültecilere yönelik eğitim politikaları ve uygulamaları, ülkelerin gelişme seviyeleri, sığınma ve göç mevzuatı, politikaları, eğitim sistemlerinin kapasitesi, sığınmacı sayısı, yerinden edilme sebepleri gibi birçok faktöre göre önemli farklılıklar göstermektedir. Sarier (2020), yapmış olduğu meta-sentez çalışmasında Türkiye’de yapılan çalışmalarda “Dinsel sorunlar, bilişsel sorunlar, ailesel sorunlar, duyuşsal sorunlar, sosyo-kültürel sorunlar ve yapısal sorunlar” temalarına ulaşıldığını belirtmektedir. Diğer taraftan, gelişmiş ülkelerdeki mülteci eğitimine dair çalışmalarda

öğrencilerin sisteme uyumunun önündeki temel engeller olarak, dil farklılığı, destek sistemlerinin yetersizliği, okuldaki ayrımcılık, dışlayıcı uygulamalar ile artan yabancı düşmanlığı, kısıtlayıcı sığınma ve mülteci politikaları ile mülteci eğitimi arasındaki ilişkilere odaklandığını belirtilebilir (Ateşok, 2018).

Türkiye’de eğitim sistemi mültecilerin eğitimi açısından çok kültürlülük ve çok dillilik gibi sorunlu alanların arasında kalmıştır (Soylu vd., 2020). Bu nedenle yabancı öğrenciler için verilen dil eğitimleri, telafi ve yetiştirme eğitimlerinin, sunulan özel dil ve telafi sınıflarının önemi açıktır.

Sınıfında farklı kültürel geçmişe sahip öğrenciler bulunan öğretmenler için öğretimi bütün öğrenciler için kapsayıcı bir hale getirmek ve her öğrenciye eşit öğrenme ve gelişme olanakları sunmak çoğu zaman zor bir iştir. Bunun sebebi ise çoğu zaman kültürel farklılıkların eksiklik olarak görülmesi olarak belirtilmektedir (Fullam, 2017). Göç alan toplum bireylerinin mültecilere yönelik ayrımcı tutum ve davranışları nedeniyle mülteciler ve göç alan toplum bireyleri arasında sosyal köprüler kurulamamaktadır (Şimşek, 2018).

Bununla beraber, kimi zaman öğretmenlerin, velilerin ve öğrencilerin mültecilere karşı olumsuz tepkilerine rastlanması (Ünal, 2014) toplumun her kesiminin mültecilerle beraber yaşamak konusunda yardım ve rehberliğe ihtiyaç duyduğunu göstermektedir. Buradan hareketle eğitim alması gereken kesimin sadece mülteciler olmadığı görülmekte ve mülteci olmayan öğrenciler ve aileleri için de ayrı bir sürecin olması gerektiği ifade edilmektedir (Duman, 2019). Bu konuda Karşlı Çalamak ve Erdemir (2019)’in çalışmasındaki önerilerinden biri, mülteci bireylerin yaşantılarını araştıran bilimsel çalışmalarda, bireylerin deneyimlerine bütüncül bir bakış açısı, yani bireylerin yaşantılarındaki karşıt hikâyelere de kulak vererek yaklaşılması gerektiğidir.

Mültecilerin Türkiye’deki devlet okullarına gitmelerinin önünde iki temel engelden birincisi, mültecilerin okula kaydolmasına izin vermeyen sistemsel zorluklar, ikincisi de mültecilerin Türk eğitim sistemine başarılı bir şekilde entegrasyonunu destekleyecek dil eğitimi programlarının eksikliği olarak belirtilmiştir (Hos ve Cinarbas, 2018).

Kayıp kuşakların oluşumunu engellemek için politika yapıcılarının mülteci çocukların ihtiyaçlarına uzun vadede cevap verebilecek entegrasyon politikaları uygulamaları önemlidir (Şimşek, 2019). Ablak (2020) tarafından yapılan araştırma sonuçları katılımcıların mülteci öğrencilere yönelik tutumlarının cinsiyet, sınıf, mülteci komşusu ve mülteci arkadaş olması değişkenlerine göre anlamlı farklılık olduğunu göstermektedir. Bu sonuçlardan yola çıkarak, öğrencilerin mültecilere karşı olumsuz tutum geliştirmelerini önlemek için mülteci öğrencilerle aynı ortamda okuyan öğrencilere farkındalık eğitimi verilmesi önerilmektedir. Hem mülteci komşusu hem de mülteci arkadaşı olan öğrencilerin olumlu tutumlarından yola çıkarak, mültecilerin sosyal kabulü için kültürel uyum eğitimleri başta olmak üzere farklı çalışmalar yapılması önem arz etmektedir. Mülteci öğrencilere karşı toplumun ve akranlarının tepkisini önlemeye yönelik geniş kapsamlı bir uyum politikasının hayata geçirilmesi gerekmektedir. Ülkemiz bu açıdan önemli bir öğrenme deneyiminden geçmekte olup bu süreci iyileştirmek adına ilgili tüm kesimlerin üzerinde önemli görevler bulunmaktadır.

Öneriler

Mültecilerin göç ettikleri ülkede yaşadıkları sorunların temelini “dil problemleri” oluşturmaktadır. Özellikle eğitim sistemine entegrasyon sürecinde dil ve iletişim probleminin öncelikli olarak çözüme kavuşturulması gerekmektedir. Mültecilerin Türk Eğitim Sistemine katılmadan önce Türkçe öğrenmelerini sağlayacak imkânların artırılmasına yönelik eğitim politikalarının geliştirilmesi gerekmektedir. Eğitim sistemine zaten dahil olan mülteci öğrencilerin Türkçe yeterliklerini geliştirmeleri için ise mültecilere yönelik nitelikli bir Türkçe eğitim programı uygulanmalı, nitelikli ekstra dil dersleri, kurslar veya okul sonrası ödevler vb. verilerek dil gelişimleri desteklenmelidir.

Mültecilerin eğitimi ve topluma entegrasyonu ile ilgili gerekli tedbirler hem politika yapıcılar hem de okullar tarafından alınmalıdır. Mültecilerin ülkelerde kalış süresinin uzadıkça entegrasyon politikasının önemi ortaya çıkmaktadır. Toplumsal uyum eğitimi hem mülteciler hem de ülkedeki diğer bireyler için önem arz etmektedir. Bu nedenle uyum ve eğitimin gerçekleştirilmesi için Türkiye’deki

okullulaşma çağındaki tüm mülteci öğrencilerin öncelikle okul öncesi eğitim almaları zorunlu hale getirilmeli ve okullulaşma oranlarının arttırılmasına yönelik çalışmalar yapılmalıdır. Okula uyum konusunda ise eğitim kurumlarına büyük sorumluluk düşmekte, mülteci öğrencilerin ötekileştirilmelerini engelleyecek tedbirleri alarak öğrenciler arası uyum ve dayanışmayı arttırıcı etkinlik ve faaliyetlere önem verilmelidir. Böylece mülteci çocukların öteki, yabancı, düşman, muhtaç, beceriksiz ya da aciz olarak görölmesinin önüne geçilerek toplumsal entegrasyon süreçlerine destek olunabilir. Etkili bir entegrasyon süreci için mülteci çocukların ailelerinin de çeşitli faaliyetlerle eğitim sürecinin bir parçası haline gelmeleri sağlanmalıdır. Ayrıca mültecileri konu alan kamu spotları, broşürler, filmler, diziler, belgeseller ve halka açık bilimsel, sanatsal ve kültürel faaliyetlerle kamuoyu bilinçlendirme çalışmaları yapılabilir.

Mülteci öğrencilerin ülkemize gelme nedenlerine bakıldığında arka planda savaş olgusunun olduğu ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle mültecilerin yaşadıkları travmaları atlatabilmeleri ve şiddet eğilimli olmalarının önüne geçilebilmesi için psiko-sosyal destek eğitimlerine önem verilebilir. Ayrıca mültecilere rehberlik hizmetleri kapsamında destek sağlanarak sadece fiziksel olarak okulda bulunmalarının önüne geçilebilir.

İleriki araştırmalar için, mülteci öğrencilerin okullara ve sınıflara uyum sağlayabilmeleri için okullar, öğretmenler ve mevcut öğrencilerin de uyum sürecinde hangi rolleri üstlenmeleri gerektiği başka araştırmalarla ortaya konulabilir. Mülteci öğrencilerin ailevi ve psikolojik sorunlarına ilişkin kapsayıcı eğitim çerçevesinde çalışmalar önerilebilir. Mültecilerin Suriyeli olarak algılanmasının önüne geçebilmek için Afgan ve Iraklı gibi farklı milletten gelen mültecileri konu alan araştırmaların sayısı arttırılabilir. Mülteci öğrencilere uygulanan eğitim programlarının değerlendirilmesi ve geliştirilmesine yönelik araştırmalar yapılabilir. Sosyal bilgiler dersinin mültecilerin uyum ve entegrasyondaki katkı ve öneminin üzerinde duran yeni araştırmalar yapılabilir.

Kaynakça

- Ablak, S. (2020). Attitudes of secondary school students towards refugee students. *International Journal of Psychology and Educational Studies*, 7(3), 101-110.
- Agdacağ Çelik, İ. (2019). Syrian refugees' children through the eyes of class teachers. *The Journal of International Social Research*, 12(66), 662-680.
- Akdeniz, Y. (2018). *Türkiye'de yaşayan Suriyeli mülteci öğrencilerin uyum sorunları: Şanlıurfa örneği* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Sakarya Üniversitesi, Sakarya.
- Almadani, D. S. (2018). *Syrian refugee students' academic and social experiences in American public schools* (Doktora tezi). Depaul University College of Education, ABD. https://via.library.depaul.edu/soe_etd/129 adresinden erişildi.
- Arı, Ş. (2010). *Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde ilköğretimin ikinci kademesinde öğrenim gören yabancılara Türkçe öğretimi üzerine bir değerlendirme* (Yayımlanmamış doktora tezi). Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Aslan, A. (2020). Suriyeli öğrencilerin ikincil sosyalleşmeleri bağlamında okulun işlevleri: Çarşamba ilçesi örneği. *Anadolu Eğitim Liderliği ve Öğretim Dergisi*, 8(1), 42-58.
- Ateşok, Z. Ö. (2018). *Karşılaştırmalı perspektiften uluslararası mülteci rejimi bağlamında mülteci eğitimi ve Türkiye örneği* (Yayımlanmamış doktora tezi). İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
- Baloğlu Uğurlu, N. ve Akdovan, N. (2019). Sosyal bilgiler öğretmenleri perspektifinden mülteci öğrenciler. *Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 19(3), 782-801.
- Başar, M., Akan, D. ve Çiftçi, M. (2018). Mülteci öğrencilerin bulunduğu sınıflarda öğrenme sürecinde karşılaşılan sorunlar. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 26(5), 1571-1578.
- Beyhan, D. (2018). *Suriyeli öğrencilerin Türk eğitim sistemine entegrasyonu projesi kapsamında geçici eğitim merkezlerinde görev yapan dil öğreticilerinin dil öğretirken karşılaştıkları sorunlar ve çözüm önerileri* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Siirt Üniversitesi, Siirt.
- Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği. (2020). *Türkiye'deki mülteciler ve sığınmacılar*. <https://www.unhcr.org/tr/turkiyedeki-multeciler-ve-siginmacilar> adresinden erişildi.
- Bloch, A. ve Hirsch, S. (2017). The educational experiences of the second generation from refugee background. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 43(13), 2131-2148.
- Bozkurt, S. (2018). *Mülteci öğrencilerin eğitime ilişkin öğretmen alguları: Gaziantep örneği* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Üsküdar Üniversitesi, İstanbul.
- Börü, N. ve Boyacı, A. (2016). Göçmen öğrencilerin eğitim-öğretim ortamlarında karşılaştıkları sorunlar: Eskişehir ili örneği. *Turkish Studies*, 11(14), 123-158.
- Büyükhan, M. (2019). *Zorunlu eğitim çağındaki Suriyeli çocukların eğitime erişimi önündeki engeller: Ankara ili örneği* (Yayımlanmamış doktora tezi). Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Ankara.
- Caffrey, G. ve Journell, W. (2019). Humanizing disciplinary civic education at the elementary level: An exploration of immigration and the humanitarian crisis at the U.S./Mexico border. *The Oregon Journal of the Social Studies*, 7(2), 26-41.
- Ciğerci, F. M. ve Güngör, F. (2016). The problems encountered by the foreign primary school students from the perspectives of classroom teachers (Bilecik sampling). *Journal of Education and Future*, 10, 137-164.
- Creswell, J. W. (2014). *Research design: Qualitative, quantitative and mixed methods approaches* (4. bs.). Thousand Oaks, CA: Sage Publications Inc.
- Creswell, J. W. (2020). *Nitel araştırma yöntemleri: Beş yaklaşıma göre nitel araştırma ve araştırma deseni* (M. Bütün ve S. B. Demir, Ed ve Çev., 5. bs.). Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Çakmak, Ö. (2018). *Okul yöneticilerinin gözüyle Suriyeli öğrencilerin eğitiminde yaşanan sorunlar ve çözüm önerileri (Kilis örneği)* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Gaziantep Üniversitesi, Gaziantep.
- Çelik, T. (2019). The Syrian students in the classes of social studies teachers from their perspective. *Sakarya University Journal of Education*, 9(2), 383-407.

- Çetin, T., Kılcan, B., Güneş, C. ve Çepni, O. (2015). Examining secondary school students' perceptions of the concept of migration: A qualitative study. *International Journal of Education*, 7(3), 97-120.
- Demir, S. B. (2020). Voices from Syrian minors as refugees: Expectations from the international community. *Child Indicators Research*, 13(1), 1827-1845.
- Demirezen, S. ve Akhan, N. E. (2016). Social studies teachers' views on inclusive practices. *Bolu Abant İzzet Baysal Faculty of Education Journal*, 16, 1206-1223.
- Dolapçioğlu, S. ve Bolat, Y. (2020). Kapsayıcı eğitimde disiplinler arası program geliştirmeye yönelik bir eylem araştırması. *Eğitim ve Bilim*, 45(204), 345-369.
- Duman, T. (2019). Toplumsal uyum için eğitimin önemi: Türkiye'deki Suriyeliler örneği. *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi (SEFAD)*, 41, 343-368.
- Emin, M. N. (2016). *Türkiye'deki Suriyeli çocukların eğitimi - Temel eğitim politikaları*. İstanbul: Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı (SETA).
- Emin, M. N. (2018). *Türkiye'deki Suriyeli çocukların devlet okullarında karşılaştığı sorunlar: Ankara ili örneği* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Ankara.
- Emiroğlu, S. E. (2018). *Suriyeli sığınmacı çocukların eğitimi ve sorunları* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Akdeniz Üniversitesi, Antalya.
- Erçetin, Ş. Ş., Açıkalın, Ş., Potas, N., Özdemir, N. ve Doğan, A. M. (2018). Municipalities and refugee crisis: Ansar policies and numbers. Ş. Ş. Erçetin (Ed.), *Social considerations of migration movements and immigration policies* (s. 46-57). Hershey, PA: Information Science Reference.
- Ergün, Ö. R. (2018). *Geçici koruma statüsündeki Suriyeli çocukların eğitim sürecindeki toplumsal uyum sorunları: Burdur örneği* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Süleyman Demirel Üniversitesi, Isparta.
- Ersoy, A. F. ve Ala, M. (2019). Suriyeli sığınmacı ve mültecilere ilişkin görüşler: Osmaniye'de nitel bir araştırma. *Üçüncü Sektör Sosyal Ekonomi Dergisi*, 54(3), 1343-1356.
- Fullam, J. P. (2017). From seeing to believing: Using instructional video to develop culturally responsive teaching. *Journal for Multicultural Education*, 11(2), 131-148.
- Galloway, F. J. ve Jenkins R. J. (2009). The adjustment problems faced by international students in the United States: A comparison of international students and administrative perceptions at two private, religiously affiliated universities. *NASPA Journal*, 46(4), 661-673.
- Gençler, A. (2020). Türkiye'deki Suriyeli sığınmacıların sosyo-ekonomik yaşama etkileri: Fayda maliyet ekseninde bir bakış. *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, 78, 111-145.
- Giorgi, A. (2009). *The descriptive phenomenological method in psychology: A modified Husserlian approach*. Pittsburgh: Duquesne University Press.
- Göç İdaresi Genel Müdürlüğü. (2016). *Türkiye göç raporu*. https://www.goc.gov.tr/kurumlar/goc.gov.tr/YillikGocRaporlari/2016_yiik_goc_raporu_haziran.pdf adresinden erişildi.
- Göç İdaresi Genel Müdürlüğü. (2020a). *Geçici koruma*. <https://www.goc.gov.tr/gecici-korumamiz-altindaki-suriyeliler> adresinden erişildi.
- Göç İdaresi Genel Müdürlüğü. (2020b). *İkamet izinleri*. <https://www.goc.gov.tr/ikamet-izinleri> adresinden erişildi.
- Gülüm, K. ve Akçalı, H. (2017). Balıkesir'deki mülteci çocukların eğitim sorunları. *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi Afro-Avrasya Özel Sayısı*, 1(1), 127-136.
- Güngör, F. ve Şenel, E. (2018). Yabancı uyruklu öğrencilerin eğitim - öğretiminde yaşanan sorunlara ilişkin öğretmen ve öğrenci görüşleri. *Anadolu Journal of Educational Sciences International*, 8(2), 124-173.
- Hacıoğlu, A. (2018). *The integration of Syrian refugees in Turkey via education* (Yüksek lisans tezi). San Francisco Üniversitesi, ABD.

- Hos, R. (2016). Education in emergencies: Case of a community school for Syrian refugees. *European Journal of Educational Research*, 5(2), 53-60.
- Hos, R. ve Cinarbas, H. I. (2018). Learning to teach in a global crisis: teachers' insights from a temporary non-formal refugee education project in Gaziantep. *Global Education Review*, 5(4), 182-193.
- International Organization for Migration. (2020). *Dünya göç raporu*. <https://publications.iom.int/system/files/pdf/wmr-2020-tu-ch-2.pdf> adresinden erişildi.
- İnsan Hakları İzleme Örgütü. (2015). *Kayıp bir nesil olmalarını önlemek: Türkiye. Türkiye'deki Suriyeli mülteci çocukların eğitime erişiminin önündeki engeller*. <https://www.hrw.org/tr/report/2015/11/09/283247> adresinden erişildi.
- Johnson, B. ve Christensen, L. (2014). *Eğitim araştırmaları: Nicel, nitel ve karma yaklaşımlar* (S. B. Demir, Ed. ve Çev.), Ankara: Eğiten Kitap.
- Kağnıcı, D. Y. (2017). School counselors' roles and responsibilities in cultural adaptation process of Syrian refugee children. *Elementary Education Online*, 16(4), 1768-1776.
- Kantzara, V. (2011). The relation of education to social cohesion. *Social Cohesion and Development*, 6(1), 37-50.
- Karaağaç, F. C. (2018). *Resmi ilköğretim okullarına devam eden mülteci çocukların eğitim sorunlarının belirlenmesi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Yeditepe Üniversitesi, İstanbul.
- Kardeş, S. ve Akman, B. (2018). Teachers' views on the education of Syrian refugees. *Elementary Education Online*, 17(3), 1224-1237.
- Kariman, S. (2015). *Türkiye'ye göç eden mültecilerin sosyal hayata uyum sürecinin incelenmesi: Isparta örneği* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Süleyman Demirel Üniversitesi, Isparta.
- Karlı Çalamak, E. ve Erdemir, E. (2019). Türkiye'de yaşayan Suriyeli çocuklar ve aileleri: Anlatılmayan karşıt hikâyeler. *Yaşadıkça Eğitim*, 33(2), 216-246.
- Kasdemir, B. (2010). *Türkiye'de sığınma hareketi: Eskişehir örneği* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Anadolu Üniversitesi, Eskişehir.
- Katsigianni, V. ve Kaila, M. (2019). Refugee education in Greece: A case study in primary school. *International E-Journal of Advances in Education*, 5(15), 352-360.
- Kılcan, B. ve Şimşek, Ü. (2020). Investigation of social studies curriculum in regards to migrant, refugee, asylum-seekers concepts. *Participatory Educational Research Journal (PER)*, 8(1), 395-408.
- Kılınç, E. (2014). *Antalya'da yaşayan yabancı uyruklu aile çocuklarının karşılaştığı eğitim sorunları (Uluslararası Özel Antalya Rus Okulu örneği)* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Akdeniz Üniversitesi, Antalya.
- Kızıl, Ö. ve Dönmez, C. (2017). Türkiye'deki Suriyeli sığınmacılara sağlanan eğitim hizmetleri ve sosyal bilgiler eğitimi bağlamında bazı sorunların değerlendirilmesi. *International Journal of Education Technology and Scientific Researches*, 4, 207-239.
- Kiremit, R. F., Akpınar, Ü. ve Tüfekçi Akcan, A. (2018). Suriyeli öğrencilerin okula uyumları hakkında öğretmen görüşleri. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 26(6), 2139-2149.
- Kiuppis, F. ve Peters, S. (2014). Inclusive education for all as a special interest within the comparative and international education research community. A. W. Wiseman ve E. Anderson (Eds.), *Annual review of comparative and international education* içinde (25. bs., s. 5363). Bingley, UK: Emerald Group Publishing Limited.
- Kubilay, S. (2020). *Geçici koruma altındaki öğrencilerin uyum sürecinde okul ikliminin rolü: Holistik bir yaklaşım* (Yayımlanmamış doktora tezi). Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Kultas, E. (2017). *Türkiye'de bulunan eğitim çağındaki Suriyeli mültecilerin eğitim sorunu: Van ili örneği* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Van.
- Kurter, M. Ç. (2017). *Suriyeli mültecilerin eğitim hakkına erişimi saha araştırması tarama raporu*. http://www.academia.edu/download/51599388/Suriyeli_Multecilerin_Egitim_Hakkina_Erisimi.pdf adresinden erişildi.

- Kuzu Jafaria, K., Tonga, N. ve Kışla, H. (2018). Suriyeli öğrencilerin bulunduğu sınıflarda görev yapan sınıf öğretmenlerinin görüşleri ve uygulamaları. *Academy Journal of Educational Sciences*, 2(2), 134-146.
- Milli Eğitim Bakanlığı. (2019). *Promoting integration of Syrian children into Turkish education system*. <https://pictes.meb.gov.tr/izleme/> adresinden erişildi.
- Mogli, M., Kalbeni, S. ve Stergiou, L. (2020). The teacher is not a magician: Teacher training in Greek reception facilities for refugee education. *International e-Journal of Educational Studies (IEJES)*, 4(7), 42-55. doi:10.31458/iejes.605255
- Naldan, Ö. (2019). *Türkiye ve Almanya'daki mülteci eğitiminin karşılaştırmalı olarak incelenmesi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi, Erzincan.
- Özcan, A. S. (2018). *Çokkültürlülük bağlamında Türkiye'deki Suriyeli sığınmacıların eğitim sorunu* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Sakarya Üniversitesi, Sakarya.
- Özer, Y. Y., Komşuoğlu, A. ve Ateşok, Z. Ö. (2016). Türkiye'deki Suriyeli çocukların eğitimi: Sorunlar ve çözüm önerileri. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 4(37), 76-110.
- Özkarslı, F. (2014). *Suriye'den Türkiye'ye göç ve Suriyelilerin enformel istihdamı* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Mardin Artuklu Üniversitesi, Mardin.
- Öztürk, T. (2015). Mülteciler. A. Öcal (Ed.), *Dezavantajlı gruplar ve sosyal bilgiler içinde* (s. 72-90). Ankara: Pegem Akademi.
- Palaz, T., Çepni, O. ve Kılcan, B. (2019). Ortaokul öğrencilerinin mülteci öğrencilere yönelik düşüncelerinin ve tutumlarının belirlenmesi. *Turkish Studies*, 14(3), 1661-1684.
- Pastoor, L. d. W. (2016). Rethinking refugee education: Principles, policies and practice from a European perspective. *International Perspectives on Education and Society*, 30, 107-116.
- Patton, M. Q. (2014). *Nitel araştırma ve değerlendirme yöntemleri* (M. Bütün ve S. B. Demir, Ed. ve Çev.). Ankara: Pegem Akademi.
- Pinson, H. ve Arnot, M. (2007). Sociology of education and the wasteland of refugee education research. *British Journal of Sociology of Education*, 28(3), 399-407.
- Pinson, H. ve Arnot, M. (2010). Local conceptualizations of the education of asylum-seeking and refugee students: From hostile to holistic models. *International Journal of Inclusive Education*, 14(3), 247-267.
- Polat, F. (2012). *Türkiye'de öğrenim gören yabancı uyruklu ilköğretim öğrencilerinin karşılaştıkları sorunlar ve çözüm önerileri* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Fırat Üniversitesi, Elâzığ.
- Rose, P., Beeby, J. ve Parker, D. (1995). Academic rigour in the lived experience of researchers using phenomenological methods in nursing. *Journal of Advanced Nursing*, 21(6), 1123-1129.
- Sağlam, H. İ. ve İlksen-Kanbur, N. (2017). Investigation attitudes towards refugee students of class teachers' in terms of several variables. *Sakarya University Journal of Education*, 7(2), 310-323.
- Sakız, H. (2016). Göçmen çocuklar ve okul kültürleri: Bir bütünleştirme önerisi. *Göç Dergisi*, 3(1), 65-81.
- Sarıer, Y. (2020). Türkiye'de mülteci öğrencilerin eğitimi üzerine bir meta-sentez çalışması: Sorunlar ve çözüm önerileri. *Eğitimde Yeni Yaklaşımlar Dergisi*, 3(1), 80-111.
- Santaş, E., Şahin, Ü. ve Çatalbaş, G. (2016). İlkokullarda yabancı uyruklu öğrencilerle karşılaşılan sorunlar. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 25(1), 208-229.
- Seydi, A. R. (2014). Türkiye'nin Suriyeli sığınmacıların eğitim sorununun çözümüne yönelik izlediği politikalar. *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 31, 267-305.
- Shuayb, M. (2012). Introduction. M. Shuayb (Ed.), *Rethinking education for social cohesion international case studies içinde* (s. 1-7). London, England: Palgrave Publication.
- Soylu, A., Kaysılı, A. ve Sever, M. (2020). Mülteci çocuklar ve okula uyum: Öğretmenlerin kültüre duyarlılıkları üzerinden bir çözümleme. *Eğitim ve Bilim*, 45(201), 313-334.
- Şimşek, D. (2018). Integration processes of Syrian refugees in Turkey: Classbased integration. *Journal of Refugee Studies*, 33(3), 537-554.

- Şimşek, D. (2019). Türkiye'deki Suriyeli çocukların eğitime erişimi: Engeller ve öneriler. *Eğitim Bilim Toplum Dergisi*, 17(65), 10-32.
- Şimşir, Z. ve Dilmaç, B. (2018). Yabancı uyruklu öğrencilerin eğitim gördükleri okullarda öğretmenlerin karşılaştığı sorunlar ve çözüm önerileri. *İlköğretim Online*, 17(2), 1116-1134.
- Taştan, C. ve Çelik, Z. (2017). *Türkiye'de Suriyeli çocukların eğitimi: Güçlükler ve öneriler*. Ankara: Eğitim-Bir-Sen Stratejik Araştırmalar Merkezi.
- Taylor, S. ve Kaur-Sidhu, R. (2012). Supporting refugee students in schools: What constitutes inclusive education?. *International Journal of Inclusive Education*, 16(1), 39-56.
- Timm, M. (2016). The integration of refugees into the German education system: A stance for cultural pluralism and multicultural education [Özel sayı]. *eJournal of Education Policy*. <https://eric.ed.gov/?id=EJ1158163> adresinden erişildi.
- Toker Gokce, A. ve Acar, E. (2018). School principals' and teachers' problems related to the education of refugee students in Turkey. *European Journal of Educational Research*, 7(3), 473-484.
- Topçuoğlu, R. (2012). *Türkiye'de göçmen çocukların profili, sosyal politika ve sosyal hizmet önerileri hızlı değerlendirme araştırması*. Ankara: IOM Uluslararası Göç Örgütü.
- Tosun, A., Yorulmaz, A., Tekin, İ. ve Yıldız, K. (2018). Mülteci öğrencilerin eğitim sorunları, eğitim ve din eğitiminden beklentileri: Eskişehir örneği. *Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 19(1), 107-133.
- UNESCO. (2009). *Policy guidelines on inclusion in education*. Paris: UNESCO. <http://www.unesco.org/new/en/education/themes/strengthening-education-systems/inclusive-education/guidelines/> adresinden erişildi.
- Uzun, E. M. ve Bütün, E. (2016). Okul öncesi eğitim kurumlarındaki Suriyeli sığınmacı çocukların karşılaştıkları sorunlar hakkında öğretmen görüşleri. *Hasan Kalyoncu Üniversitesi Uluslararası Erken Çocukluk Eğitimi Çalışmaları Dergisi*, 1(1), 72-83.
- Ünal, S. (2014). Turkey's unexpected guests: Foreign immigrants and refugees experience in the context of "other". *Zeitschrift für die Welt der Türken/ Journal of World of Turks*, 6(3), 65-89.
- Van Manen, M. (2007). Phenomenology of practice. *Phenomenology & Practice*, 1(1), 11-30.
- Victoria, K. ve Maria, K. (2019). Refugee education in Greece: A case study in primary school. *International E-Journal of Advances in Education*, 5(15), 352-360.
- Yağan, E. (2020). War, refugees and Syrians through the eyes of school principals: A metaphor analysis. *International Journal of Eurasian Education and Culture*, 5(10), 1382-1436.
- Yavuz, Ö. ve Mızrak, S. (2016). Acil durumlarda okul çağındaki çocukların eğitimi: Türkiye'deki Suriyeli mülteciler örneği, *Göç Dergisi*, 3(2), 175-199.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2013). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yıldız, F. (2018). *Suriyeli sığınmacı çocukların eğitim sorunları ve entegrasyon süreçleri: Mersin örneği* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Yılmaz, K. ve Şahin, T. (2016). Eğitim fakültelerindeki araştırma görevlilerinin mesleki deneyimlerinin incelenmesi: Araştırma görevlisi olmanın anlamına ilişkin fenomenolojik bir çalışma. *Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 44, 143-168.
- Yiğit, T. (2015). *Uygulamalar ve sorunlar bağlamında Türkiye'de sığınmacı çocukların eğitimi (Kırşehir ve Nevşehir örneği)* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Ahi Evran Üniversitesi, Kırşehir.
- Zayimoğlu Öztürk, F. (2018). Mülteci öğrencilere sunulan eğitim-öğretim hizmetinin sosyal bilgiler öğretmen görüşlerine göre değerlendirilmesi. *Anadolu Journal of Educational Sciences International (AJESI)*, 8(1), 52-79.
- Zayimoğlu Öztürk, F., Yaylak, E. ve Öztürk, T. (2020). Preservice classroom teachers opinions on micro teaching in life sciences teaching. *International Journal of Eurasian Education and Culture*, 5(10), 1749-1802.